

The Holy See

ECCLESIA IN EUROPA

AZ EGYHÁZ EURÓPÁBAN

II. János Pál pápa apostoli buzdítása az Egyházban élő Jézus Krisztusról mint a remény forrásáról Európa számára

BEVEZETÉS

Örömhír Európa számára

A második Európai Szinódus

A szinodus élménye

Az Apokalipszis képe

ELSŐ FEJEZET: JÉZUS KRISZTUS A MI REMÉNYSÉGÜNK

A Föltámadott mindig velünk van

I. A remény jelei és kihívásai az európai Egyház felé

A remény elhalványulása

A remény elnyomhatatlan vágya

A remény jelei

A népek közössége

A hitvallók és vértanúk

A szentek sokasága

A plébánia és az egyházi mozgalmak

Az ökumenikus mozgalom

II. Visszatérés Krisztushoz, minden remény forrásához

Hitünk megvallása

Jézus Krisztus a mi reménységünk

Az Egyházban élő Jézus Krisztus

MÁSODIK FEJEZET: A REMÉNYNEK A HARMADIK ÉVEZRED EGYHÁZÁRA BÍZOTT EVANGÉLIUMA

I. Az Úr megtérésre hív

Jézus ma a mi egyházainkat hívja
Az evangélium hatása végig a történelmen
Az Egyház igazi arcának megvalósításáért
A keresztények egysége érdekében
II. Az egész Egyház missziós küldetése
A fölszentelt szolgák feladata
A szerzetesek tanúságtétele
A hivatások gondozása
A laikusok küldetése
A nők szerepe

HARMADIK FEJEZET: A REMÉNY EVANGÉLIUMÁNAK HIRDETÉSE

I. Krisztus misztériumának hirdetése
A kinyilatkoztatás ad értelmet a történelemnek
Az evangélium hirdetésének szükséges és sürgető volta
Az evangélium első és ismételt hirdetése
Hűség az egyetlen üzenethez
Az élet tanúságtételével
Felnőtt hitre nevelés
II. Tanúságtétel az egységben és a dialógusban
A részegyházak közötti közösségben
Együtt a többi keresztényekkel
Dialógusban a többi vallásokkal
III. A társadalmi élet evangelizálása
A kultúra evangelizálása és az evangélium beágyazása a kultúrába
A fiatalok nevelése a hitre
Figyelem a tömegtájékoztató eszközökre
A pogányokhoz szóló küldetés
Az evangélium: a mai és a mindenkori Európa könyve

NEGYEDIK FEJEZET: A REMÉNY EVANGÉLIUMÁNAK ÜNNEPLÉSE

Imádkozó közösség
I. A liturgia új felfedezése
A vallásos érzék a mai Európában
Az ünneplő Egyház
A misztérium iránti érzék
A liturgikus nevelés
II. A Szentségek ünneplése
Az Eucharisztia
A kiengesztelődés szentsége (a gyónás)
Imádság és élet

Az Úr napja

ÖTÖDIK FEJEZET: A REMÉNY EVANGÉLIUMÁNAK SZOLGÁLATA

A szeretet útja*I. A szeretet szolgálata*Közösségben és szolidaritásban*II. Az ember szolgálata a társadalomban*Visszaadni a szegényeknek a reménytA házasság és a család igazságaAz élet evangéliumának szolgálataAz emberhez méltó város építéseA befogadás kultúrájáért*III. A szeretetnek szenteljük magunkat!*

HATODIK FEJEZET: A REMÉNY EVANGÉLIUMA EGY ÚJ EURÓPÁNAK

Isten újdonsága a történelemben*I. Európa spirituális hivatása*Európa az egyetemes értékek szolgálójaEurópa új arcaA szolidaritás és a béke előmozdítása a világban*II. Európa építése*Az európai intézmények szerepeAz Egyház az új EurópáértAz evangéliumból fakadó új lendület Európa számára

BEFEJEZÉS: A MÁRIA IRÁNTI BIZALOM

Az Asszony, a sárkány és a fiúgyermekÖrömhír Európa számára

1. Az európai Egyház érdeklődéssel kísérte a második alkalommal szinodusra összegyűlt püspökeit, akik úgy szemlélték az Egyházban élő Jézus Krisztust, mint a remény forrását Európa számára. Ezt a témát akarom én is meghirdetni minden európai kereszténynek a harmadik évezred kezdetén püspök testvéreimmel együtt, idézve Szent Péter apostol első levelét. „Ne féljetelek ... és ne engedjétek, hogy megzavarjanak titeket, hanem imádjátok az Úr Krisztust a szívetekben, mindig készen arra, hogy bárkinek megfeleljetelek, aki számon kéri a bennetek élő reményt.” (3, 14–15) [1]

Ez az örömhír mindvégig hangzott a 2000. év Nagy Jubileumán, mellyel a vigíliáján tartott szinodus szoros kapcsolatban volt, mintegy kapu nyílt feléje.[2] A jubileum „a Szentháromság dicséretének egyetlen megszakítás nélküli éneke volt”, a „kiengesztelődés hiteles útja” és „a

remény igaz jele mindazok számára, akik Krisztusra és az ő Egyházára tekintenek”.^[3]A jubileum, mely örökségül hagyta a Krisztussal való elevenítő találkozás örömét – aki „ugyanaz tegnap, ma és mindörökké” (Zsid 13,8) –, úgy állította eléink az Úr Jézust, mint az igaz remény egyetlen és fogyhatatlan alapját.

A második Európai Szinódus

2. A Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövételének kezdettől fogva fő célkitűzése volt a remény témájának elmélyítése. Ennek a szinodusnak, mely utolsó volt a 2000. év Nagy Jubileumát előkészítő, földrészenkénti szinodusok sorában^[4], az volt a célja, hogy elemezze az Egyház helyzetét Európában, s tegyen kezdeményezéseket az új evangelizáció előmozdítására, miként hangsúlyoztam az 1996. június 23-án a berlini olimpiai stadionban bemutatott szentmise végén, amikor nyilvánosan összehívtam e szinodust.^[5]

E szinodus újra kézbe vette, igazolta és továbbfejlesztette mindazt, amit az előző, 1991-ben – közvetlenül a falak leomlása után – tartott európai szinoduson fölmerült „Tanúi legyünk a szabadító Krisztusnak” téma magában foglalt. Azon az első különleges összejövetelel világosodott ki „az új evangelizáció” sürgős és szükséges volta, mert tudatossá vált, hogy „Európa ma nem hivatkozhat keresztény múltjára, hanem olyan állapotba kell kerülnie, melyben újra dönthet jövőjéről a Jézus Krisztus személyével és üzenetével való találkozásban”.^[6] Kilenc év után sürgető készletként jelentkezik a meggyőződés, hogy „az Egyház mulaszthatatlan feladata újból fölkinálni az evangélium szabadító üzenetét az európai férfiaknak és nőknek”.^[7] A második szinodusi összejövétel témaválasztása a remény szempontjából ugyanazt a kihívást fogalmazta meg. Azt jelentette ugyanis, hogy a remény örömhírét kell meghirdetni a reményvesztettnek látszó Európa számára.^[8]

A szinodus élménye

3. A szinodusi összejövétel, mely 1999. október 10-től 23-ig tartott, nagyszerű alkalma lett a találkozásnak, a véleménycserének és a szembesülésnek: elmélyült az Európa különböző részeiről jött püspökök egymással és Péter utódával való kölcsönös kapcsolata, s valamennyien egymás épülésére szolgáltunk, főként azoknak köszönhetően, akik az elmúlt totalitárius rendszerekben hosszú és kemény üldözést szenvedtek a hitért.^[9] A hit és szeretet közösségének nagy pillanatait éltük át, s mindannyiunkban fölbredt a vágy, hogy megvalósítsuk „az ajándékok testvéri cseréjét”, és kölcsönösen gazdagítsuk egymást különféle tapasztalatainkkal.^[10]

Ebből fakadt az a szándék, hogy meghalljuk a Szentlélek szavát, aki az új kihívásokra adott válasz megtalálásában segíti az európai egyházakat.^[11] A szinodusi találkozó résztvevői nem riadtak vissza attól, hogy szerető tekintettel szemügyre vegyék a földrész valós helyzetét, észrevéve fény- és árnyoldalait egyaránt. Ennek eredményeként tudatossá vált, hogy spirituális és etikai, antropológiai és kulturális területeken súlyos bizonytalanságok vannak. Ugyanakkor egyre erősebben megmutatkozott a szándék, hogy elmélyedjünk e helyzet tanulmányozásában és értelmezzük azt, s így meglássuk az Egyházra váró feladatokat. Mindebből „hasznos irányelvek

születtek annak érdekében, hogy egyre láthatóbbá tegyük Krisztus arcát a hiteles tanúságtétellel megerősített, határozottabb igehirdetéssel”.^[12]

4. A szinodus evangéliumi megkülönböztetéssel áthatott élményét tapasztalva egyre erősödött az egység tudata, mely összeköti Európa részeit anélkül, hogy tagadná a történelmi viszontagságokból fakadó különbségeket. Ez az egység, melynek gyökerei a közös keresztény szellemiségbe nyúlnak, össze tudja egyeztetni az eltérő kulturális hagyományokat, s mind társadalmi, mind egyházi téren követeli egymás nyílt és folyamatos megismerését a birtokolt értékek nagyobb megosztása érdekében.

A szinodus folyamán egyre nyilvánvalóbbá vált, mily erős a remény szomjazása. A szinodus atyái, magukévá téve a földrészt jellemző bonyolult adatok elemzését, úgy látták, hogy Kelet- és Nyugat-Európában egyaránt egyre erősebb az igény a reményre, ami értelmet adhat az életnek, a történelemnek és a közös cselekvésnek. A szinodus összes reflexiója arra irányult, hogy a Szentháromság és Krisztus misztériumából kiindulva válaszoljon erre az igényre. A szinodus újra meg akarta mutatni az Egyházában élő Jézus alakját, annak az isteni szeretetnek a kinyilatkoztatását, mely a három isteni Személy közössége.

Az Apokalipszis képe

5. A jelen, szinodus utáni buzdítással örömmel osztom meg az európai Egyházal a Püspöki Szinodus Második Különleges Európai Összejövetelének gyümölcseit. Ezzel eleget kívánok tenni a szinodus utolsó ülésén megfogalmazott kívánságnak, mellyel a főpásztorok átnyújtották nekem reflexióik szövegét, azzal a kéréssel, hogy az Európában zárandokló Egyháznak készítsek egy dokumentumot a szinodus témájáról.^[13]

„Akinek van füle, hallja meg, mit mond a Lélek az egyházaknak” (*Jel 2,7*). Miközben hirdetem Európának a remény evangéliumát, vezérkönyvként a Jelenések könyvét tartom kezemben, azt a „prófétai kinyilatkoztatást”, mely a hívő közösségnek föltárja a történések rejtett és mély értelmét (*vö. Jel 1,1*). A Jelenések könyve a keresztény közösségeknek szól, hogy érteni tudják a történéseket és részt tudjanak venni a történelemben, annak minden kérdésével és szorongatásával együtt, a fölládozott és föltámadott Bárány végső győzelmének fényénél. A mi korunkban az a kísértés hangzik felénk, hogy az emberek városát építsük föl Istentől függetlenül vagy Isten ellenére. Ami ha megvalósulna, az emberi együttlét előbb vagy utóbb helyrehozhatatlan kudarcba fulladna.

A Jelenések könyve bátorítás a hívők felé: minden látszat ellenére, s ha nem is érzékelhetők a hatásai, Krisztus győzelme már megtörtént és végleges. Ebből az emberi tevékenységekkel kapcsolatban – a történelemben jelenlévő és tevékeny Föltámadottba vetett hitből fakadó – alapvetően bizakodó magatartás következik.

(Jel 1,17–18)

A Föltámadott mindig velünk van

6. A Jelenések könyve szerzőjének ideje az Egyház számára az üldözések, szorongatások és a gyötrelmek ideje volt (vö. Jel 1,9), s ekkor hangzik föl a látomásokban a remény szava: „Ne félj! Én vagyok az Első és az Utolsó, és az Élő; meghaltam, de íme, élek örökké, és nálam van a halálnak és az alvilágnak a kulcsa.” (Jel 1,17–18) Így az evangélium, „az örömhír”, maga Jézus Krisztus áll előttünk. Ő az Első és az Utolsó: az egész történelemnek ő a kezdete, ő ad neki értelmet, irányt, beteljesedést; őbenne és ővele, halálában és föltámadásában már minden ki van mondva. Ő az Élő: halott volt, de most él örökre. Ő a Bárány, aki a lábain áll Isten trónjának közepén (vö. 5,6): a fölládozott, mert vérét ontotta értünk a kereszt fáján; a lábain áll, mert örökre életre kelt és megmutatta nekünk az Atya szeretetének végtelen mindenhatóságát. Erősen tartja a kezében a hét csillagot (vö. 1,16), azaz Isten üldözött Egyházát, mely küzd a rosszal és a bűnnel; ugyanakkor joga van az öröme és a győzelemre, mert annak a kezében van, aki már legyőzte a rosszat. Ő a hét arany gyertyatartó között jár (vö. 2,1): jelen van Egyházában és tevékenykedik az imádságban. De az is ő, „aki eljön” (1,4) a történelem folyamán az Egyház küldetése és tevékenysége által; s eljön az idők végén mint eszkatologikus arató, hogy mindeneket beteljesítsen (vö. 14,15–16; 22,20).

I. A remény jelei és kihívásai az európai Egyház felé

A remény elhalványulása

7. Ez a szó a mai európai egyházaknak is szól, melyeket gyakran megkísért a remény elhalványulása. Ez a korszak ugyanis, amelyben élünk, a maga sajátos kihívásaival a reményvesztés korszakának tűnik. Oly sok férfi és nő látszik céltalannak, bizonytalannak, reményvesztettnek, s nem kevés keresztény van hasonló lelkiállapotban. Itt, a harmadik évezred kezdetén számos aggasztó jel tűnik föl annak az európai földrésznek a horizontján, mely „megszámlálhatatlan hívő tanúságtétel és egy kétségtelenül szabadabb és egységesebb együttélés birtokában teljes kimerültséget érez, melyet az ó- és újkori történelem okozott a gyakori csalódásokkal a népekben”.^[14]

A sok szempont közül, melyeket a szinoduson is bőségesen felhoztak,^[15] szeretnék emlékeztetni a keresztény emlékezet és örökség elvesztésére, mellyel együttjár a gyakorlati agnoszticizmus és a vallási közömbösség. Ezért sok európai ember kelti azt a benyomást, hogy spirituális háttér nélkül él, olyan örökös-ként, aki eltékozolta a rábízott örökséget. Nem is kell túlságosan csodálkozni azon, hogy kísérletek történnek Európa arculatának megformálására úgy, hogy elszakítják a törzstől, melyet a kereszténység éltető nedve jár át; amennyiben vallási örökségének s különösen mélységes keresztény lelkületének kizárásával alapozzák meg az európai népek jogait.

Az európai kontinensen nem hiányoznak a kereszténység jelenlétének tekintélyes szimbólumai,

de a szekularizmus lassú és folyamatos kibontakozása azzal fenyegeti ezeket, hogy a múlt pusztá emlékeivé válnak. Sokan már nem képesek beépíteni a mindennapi életbe az evangéliumi üzenetet; egy olyan társadalmi és kulturális környezetben, melyben a keresztény életfelfogást állandó kihívások és fenyegetések érik, egyre nehezebb megélni a Jézusba vetett hitet; a nyilvánosság előtt könnyebb agnosztikusnak, mint hívőnek mutatkozni; az a benyomásunk, hogy a hitetlenség magától értetődik, a hitnek ellenben társadalmi igazolásra van szüksége, és ez az igazolás nem magától értetődő és nem eleve föltételezett.

8. A keresztény emlékezés elvesztéséhez társul a jövőtől való félelem. Az általánosan terjesztett jövőkép sivár és bizonytalan. A jövő inkább félelmet, mint vágyat ébreszt. Az egyik aggasztó jel a sokak által érzett belső üresség és az élet értelmének elvesztése. Ezen egzisztenciális szorongás gyümölcsei és megnyilvánulásai közé számlálják különösen a születések számának drámai megfogyatkozását, a papi és szerzetesi hivatások fogyását, a végleges döntések halogatását, sőt elutasítását még a házasságra vonatkozóan is. Tanúi vagyunk az élet gyakori szétesésének; eluralkodik a magányérzet; sokasodnak a megosztások és ellentétek. Ezen állapot jelenségeiként tapasztalja a mai Európa a családi élet válságait, a család fogalmának kiüresedését, az etnikai konfliktusok továbbélését vagy újjáéledését, bizonyos rasszista magatartások újjászületését, a vallások közötti feszültségeket, az egyéni és csoportos egocentrizmust. Az általános etikai közömbösség növekedését és az egyéni érdekek és kiváltságok kegyetlen megvalósítását. Sokak szemében a folyamatban lévő globalizáció, ahelyett, hogy az emberi nem nagyobb egysége felé vinne, olyan gondolkodást sugall, amely kizárja a gyengébbeket és növeli a föld szegényeinek számát.

Az individualizmus terjedésével párhuzamosan megfigyelhető a személyek közötti szolidaritás gyengülése: miközben a segítségnyújtó tevékenységet végeznek, érezhetően csökken a szolidaritás iránti érzékenység, olyannyira, hogy a szükséges anyagi javak megléte ellenére sokan magányosnak, magukra hagyottaknak és az együttérző segítséget nélkülözőknek érzik magukat.

9. A remény elvesztésének oka az a próbálkozás, mellyel egy Isten és Krisztus nélküli antropológiát akarnak érvényesíteni. Ez a gondolkodásmód úgy tekinti az embert, mint „a valóság abszolút központját, aki mesterségesen elfoglalja Isten helyét, és elfelejti, hogy nem az ember alkotja Istent, hanem Isten teremti az embert. Az Istenről való elfelejtkezés magával hozta az ember elvesztését”, és ezért „nem csodálkozhatunk azon, ha igen tág tér nyílt a filozófiában a nihilizmusnak, az ismeretelméletben és a morálisban a relativizmusnak, s a mindennapi élet alakításában a pragmatizmusnak, sőt a cinikus hedonizmusnak”.^[16] Az európai kultúra a „csöndes aposztázia” benyomását kelti, mellyel az önelégült ember úgy él, mintha Isten nem létezne.

E horizonton öltenek testet azok a legutóbbi időkben is történt kísérletek, melyek az európai kultúrát a saját történeti fejlődését és egyetemes elterjedését meghatározó keresztény örökségtől

függetlenül próbálják bemutatni. Egy új kultúra kibontakozásának vagyunk tanúi, melyet nagymértékben befolyásol a tömegtájékoztatás s olyan sajtóságok és tartalmak együttese, melyek ellentétesek az evangéliummal és az emberi személy méltóságával. E kultúra része az egyre inkább terjedő vallási agnoszticizmus, egy egyre mélyebb erkölcsi és jogi relativizmussal, melyek mind az igazi ember-fogalom – a mindenkit megillető, elidegeníthetetlen jogok alapja – elvesztéséből következnek. A remény elvesztésének egyik aggasztó jele az a jelenség, melyet a „halál kultúrájának” nevezhetünk.[17]

A remény elnyomhatatlan vágya

10. De miként a szinodusi atyák hangsúlyozták, „az ember nem élhet remény nélkül: élete értelmét vesztené és elviselhetetlenné válna”. [18] Akinek reményre van szüksége, gyakran hiszi, hogy felszínes és mulandó dolgokban megtalálhatja a békét. Így a transzcendencia felé zárt, csak evilági keretek között tartott reményt azonosítják például a tudomány és a technika által ígért paradicsommal vagy a messianizmus különböző formáival, a fogyasztással biztosított hedonista boldogsággal vagy a drogok által kiváltott, képzelt és mesterséges boldogságérzettel, a millenarizmus bizonyos formáival, keleti filozófiák ábrándképeivel, az ezoterika különféle formáival és a New Age áramlataival.[19]

Mindez azonban mélységesen megtévesztő, és képtelen annak a boldogságvágynak a kielégítésére, amit az emberi szív mindig érez. Ezért maradnak meg és erősödnek a remény elvesztésének aggasztó jelei, melyek olykor az agresszió és az erőszak különböző formáiban öltenek testet.[20]

A remény jelei

11. Egyetlen ember sem élhet a jövő távlatai nélkül. Még kevésbé az Egyház, mely annak az Országnak várásában él, mely eljön és már jelen van ebben a világban. Nem volna igazságos, ha nem vennénk észre Krisztus evangéliuma hatásának jeleit a társadalom életében. A szinodusi atyák ezt jól érezték és hangsúlyozták.

E jelek közé tartozik az Egyház szabadságának visszanyerése Kelet-Európában, sok lelkipásztori lehetőséggel együtt, melyektől korábban el volt zárva; az Egyház figyelmének koncentrálása lelki küldetésére és elkötelezettsége arra, hogy az evangelizálásnak elsőbbséget ad a társadalmi és politikai dolgokkal kapcsolatban is; annak erősödő tudata, hogy az összes megkeresztelteknek megvan a maguk küldetése, feladataik és adottságaik egymást kiegészítő változatosságában; a nők fokozódó jelenléte a keresztény közösség szervezeteiben és tevékenységi köreiben.

A népek közössége

12. Európát mint polgári közösséget nézve reményt keltő jelek is láthatók: e jelekben a történelmi ellentmondások ellenére a hívő szem észreveheti Isten szent Lelkének jelenlétét, aki megújítja a föld színét. A szinodusi atyák záró nyilatkozatukban ezt így írták le: „Örömmel állapítjuk meg, hogy növekszik a népek nyíltsága egymás iránt, a hosszú időn át ellenségeskedő nemzetek közötti

megbékélés, a kelet-európai népek egyesülési folyamata. Gyarapszik az egymás iránti elismerés, az együttműködés, olyannyira, hogy a minden téren megvalósuló cserefolyamatok által lassan-lassan létrejön egy európai kultúra, sőt európai öntudat, melyről remélhetjük, hogy főként a fiatalokban növelni fogja a testvériség érzését és a javak megosztásának akaratát. Pozitívként észleljük a tényt, hogy ez az egész folyamat a demokrácia szabályai szerint bontakozik ki, békésen és a szabadság szellemében, mely tiszteletben tartja és értékeli a törvényes különbségeket, s ezáltal serkenti és támogatja Európa egységesülésének folyamatát. Elégedetten üdvözöljük azt, ami az emberi jogok tiszteletben tartása feltételeinek és módjainak meghatározására történt. Végül a törvényes gazdasági és politikai egység összefüggésében – miközben látjuk a reménynek azon jeleit, melyeket az élethez és az életminőséghez való jog figyelembevételére támaszt – nagyon óhajtjuk, hogy kreatívan ragaszkodva kontinensünk emberies és keresztény hagyományaihoz, biztosítsák az etikai és spirituális értékek elsőbbségét.”[21]

A hitvallók és vértanúk

13. De a figyelmet elsősorban néhány, az Egyház belső életében látható jelre szeretném föl hívni. Elsősorban a szinodusi atyákkal együtt mindenkit újra arra kérek, hogy el ne feledjék, a reménynek mily nagy jele lett a keresztény hit sok tanúja, akik az elmúlt században akár keleten, akár nyugaton éltek. Ők ellenséges és üldöző környezetben tudták magukévá tenni az evangéliumot, gyakran egészen a vértanúságig.

Ezek a tanúk, különösen, akik a vértanúság próbáját állták ki, nagyszerű és beszédes jelek, akiket szemlélnünk és követnünk kell. Az Egyház életerejét bizonyítják; fényt jelentenek az Egyháznak és az emberiségnek, mert a sötétségben fölragyogtatták Krisztus világosságát; s mivel különböző keresztény felekezetekhez tartoztak, a remény jelei az ökumenizmus számára is, mert bizonyos, hogy a vérük „az Egyház egysége számára is éltető nedv”[22]

Még radikálisabban szólva: elmondják nekünk, hogy a vértanúság a remény evangéliumának legnagyobb megtestesülése. „A vértanúk ugyanis életükkel egészen a vérontásig hirdetik és tanúsítják ezt az evangéliumot, mert bizonyosak voltak abban, hogy nem élhetnek Krisztus nélkül, és készek voltak meghalni érte abban a meggyőződésben, hogy Jézus az ember Ura és Üdvözítője, s ezért az Egyház egyedül őbenne találja meg az élet igazi teljességét. Péter apostol intelmének megfelelően késznek bizonyultak arra, hogy számot adjanak a bennük élő reményről(vö. 1Pt 3,15). Ezenfelül a vértanúk ünneplik »a remény evangéliumát«, mert életük följánlása a legnagyobb s legradikálisabb megnyilvánulása annak az élő, szent és Isten előtt kedves áldozatnak, mely az igazi lelki istentiszteletet (vö. Róm 12,1) jelenti és minden keresztény ünneplés forrása, lelke és csúcsa. Végül ők »a remény evangéliumát« szolgálják, mert vértanúságukkal felsőfokon fejezik ki az ember iránti szeretetet és az ember szolgálatát, hiszen megmutatják, hogy az evangéliumi törvény iránti engedelmisség olyan erkölcsi életet és olyan társas együttélést támaszt, mely tiszteli és előmozdítja minden személy méltóságát és szabadságát.”[23]

A szentek sokasága

14. Az evangéliumból fakadó megtérés gyümölcse korunk sok-sok emberének – férfiaknak és nőknek egyaránt – életszentsége. Nemcsak azokról van szó, akiket az Egyház hivatalosan szentté avatott, hanem azokról is, akik egyszerűen és a mindennapi életben hűségeseznek bizonyultak Krisztushoz. Megfelelkezhetünk-e az Egyház megszámlálhatatlan gyermekéről, akik az európai földrész története folyamán a családi, hivatásbeli és társadalmi élet rejtettségében éltek nagylelkű és hiteles, szent életet. „Mindezek mint Krisztushoz, a »szegletkőhöz« tapadó, »eleven kövek« építették Európát mint spirituális és morális épületet, s a legértékesebb örökséget hagyták az utódokra. Az Úr Jézus megígérte: »Aki hisz bennem, nagyobb dolgokat fog művelni, mint én, mert én az Atyához megyek« (Jn 14, 12). A szentek az eleven bizonyosságai ezen ígéret beteljesedésének, és bátorítanak, hogy merjük elhinni: amit Jézus ígért, annak beteljesedése a történelem legnehezebb óráiban is lehetséges.”[24]

A plébánia és az egyházi mozgalmak

15. Az evangélium folyamatosan termi gyümölcseit a plébániai közösségekben, az Istennek szentelt személyek között, laikusok társulásaiban, apostolkodó és imacsoportokban, ifjúsági csoportokban, s egyéb új egyházi mozgalmakban és szervezetekben. Mindezekben ugyanis egy és ugyanaz a Lélek föl tudja ébreszteni az evangélium iránti odaadást, a nagylelkű szolgálatkészséget, olyan keresztény életet, melyet az evangéliumi radikalizmus és a missziós lendület határoz meg. Európában ma is, a posztkommunista országokban éppen úgy, mint nyugaton, a plébánia – bár állandó megújulásra van szüksége[25] – változatlanul mással nem pótolható küldetést teljesít, s a lelkipásztorkodásban igen nagy jelentősége van. A plébánia képes fölkínálni a hívőknek azt a teret, melyben élhetik a keresztény életet, s helye lehet a hiteles humanizációnak és szocializációnak, mind a nagy városok névtelenségében és szórványában, mind a kis népességű falusi környezetben.[26]

16. Ugyanakkor a szinodusi atyákkal együtt, miközben kifejezem nagyrabecsülésemet a különböző apostolkodó társulások és szervezetek, különösen az Actio Catholica jelenlétéért és tevékenységéért, szeretném kiemelni azt a sajátos hozzájárulást, amit – a többi egyházi szervezettel közösségben, és soha nem elszigetelten – az új egyházi mozgalmak és közösségek tudnak nyújtani. Ezek a mozgalmak és közösségek ugyanis „segítik a keresztényeket a radikálisabb evangéliumi élet megélésében; különféle hivatások bölcsői, és a szerzetességnek új formáit hozzák létre; különösen a laikusok hivatását támogatják és segítik a legkülönbözőbb körülmények között megnyilvánulni; elősegítik a nép életszentségét; igehirdetői és buzdító lehetnek azoknak, akik valami miatt nem találkoznak az Egyházzal; az ökumenizmus útját járják, és új lehetőségeket nyitnak a vallásközi dialógus számára; a szekták terjedésének ellenszerei; nagy segítői az elevenség és az öröm gyarapodásának az Egyházban”.[27]

Az ökumenikus mozgalom

17. Hálát adunk az Úrnak a remény azon nagy és bátorító jeléért, melyet az ökumenikus mozgalom fejlődése jelent az igazság, a szeretet és a megbékélés távlataiban. A Szentlélek nagy ajándékáról van szó, melyet annak az európai földrésznek adott, mely a második évezredben a

keresztények között oly súlyos megosztások helye volt, s még ma is szenved ezek következményeitől.

Megindultsággal emlékezem a szinodus folyamán szerzett nagyon intenzív tapasztalatokra, s arra az egyöntetű meggyőződésre, melyben a Testvéri Küldöttségek is osztoztak, hogy ezen az úton nem lehet megállni, a még meglévő és a később fölmerülő új problémák ellenére sem. Hanem a megkezdett utat folytatni kell, újult lelkesedéssel, határozottabb elszántsággal és minden résztvevő alázatos készségével a kölcsönös megbocsátásra. Örömmel teszem magamévá a szinodusi atyák néhány kifejezését, mert „az ökumenikus dialógus fejlődése, melynek legmélyebb alapja Isten Igéjében van, a mai Egyház számára nagy remény jele: a keresztények egységének növekedése mindenkinek kölcsönös gyarapodást jelent”.^[28] „Örömmel kell látnunk a dialógusban eddig elért eredményeket mind az ortodox egyházak testvéreivel, mind a reformációból eredő egyházi közösségekkel, fölismerve bennük a Szentlélek működésének jelét, melyért dicsérnünk kell az Urat, és hálát kell neki adnunk.”^[29]

II. Visszatérés Krisztushoz, minden remény forrásához

Hitünk megvallása

18. A szinodus résztvevőiben megszületett az a világos és egyértelmű bizonyosság, hogy az Egyház tudja följánlani Európának a legdrágább kincset, amit senki más nem tud neki adni: a hitet Jézus Krisztusban, a meg nem csaló remény forrásában.^[30] Ebből az ajándékból fakadt az európai népek kulturális és spirituális egysége, s ma is és a jövőben is lényeges összetevője fejlődésüknek és egyesülésüknek. Igen, 2000 év múltán, a harmadik évezred elején az Egyház ugyanazzal az örökérvényű örömhírral áll elő, ami egyetlen kincse: Jézus Krisztus az Úr; senki másban, csak őbenne van üdvösség (vö. *ApCsel 4, 12*). Európa és az egész világ számára Krisztus a remény forrása, „és az Egyház a csatorna, melyen keresztül folyik és szétoszlik a Megváltó átszúrt szívéből áradó kegyelem”.^[31]

E hitvallásból születik szívünkben és ajkunkon „a remény örvendező megvallása: Ó Urunk, aki föltámadtál és élsz, te vagy az Egyház és az emberiség mindig új reménye; te vagy az ember és a történelem egyetlen és igaz reménye; te vagy »köztünk a dicsőség reménye« (*Kol 1,27*) már ebben az életben és a halálon túl. Benned és Veled el tudunk jutni az igazságra, értelme van a létünknek, lehetséges a közösség, gazdagsággá válhat a különbözőség, az Ország hatalma már működik a történelemben és segíti az ember városának építését, a szeretet örök értéket ad az emberiség erőfeszítéseinek, a fájdalom üdvözítővé válhat, az élet le fogja győzni a halált, a teremtés részesedni fog Isten fiainak dicsőségében.”^[32]

Jézus Krisztus a mi reménységünk

19. Jézus Krisztus a mi reménységünk, mert ő, Isten örök Igéje, aki öröktől fogva az Atya ölén van (vö. *Jn 1, 18*), annyira szeretett minket, hogy a bűnt kivéve magára vette egész emberi természetünket, s hogy üdvözítsen, részesévé lett életünknek. Ennek az igazságnak a megvallása áll hitünk szívének közepében. Ha elvész a Jézus Krisztusra vonatkozó igazság, vagy nem értjük

meg, ez megakadályozza, hogy behatoljunk Isten szeretete és a szentháromságos közösség misztériumába.[33]

Jézus Krisztus a mi reménységünk, mert kinyilatkoztatja nekünk a Szentháromság misztériumát. Ez a keresztény hit középpontja, mely mint korábban, ma is jelentősen hozzájárulhat olyan struktúrák fölépítéséhez, melyek – a nagy evangéliumi értékekből merítve erőt vagy velük szembesülve – előmozdítják a földrész különböző népeinek életét, történelmét és kultúráját.

Sokféle szellemi gyökérből származik az az éltető nedv, melynek gyümölcse a személy értékének és elidegeníthetetlen méltóságának, az emberi élet szent voltának és a család központi szerepének, az oktatás fontosságának, a gondolat-, szólás- és vallásszabadságnak elismerése, továbbá a személyek és csoportok törvényes védelme, a közjó és a szolidaritás előmozdítása, s a munka méltóságának elismerése. E gyökerek hozzásegítettek ahhoz, hogy a törvény érvényesüljön a politikai hatalom fölött is, és elismerjék a személy és a népek jogait. Emlékeztetnünk kell az ókori görög és római szellemre, a kelta, germán, szláv, finnugor népek, a zsidó kultúra és az iszlám világ hozományára. Mindazonáltal el kell ismerni, hogy e különböző szellemiségek történetileg a zsidó-keresztény hagyományban találkoztak olyan erővel, mely képes volt valamennyit összhangba hozni, megerősíteni és támogatni. Olyan tény ez, ami nem hagyható figyelmen kívül; épp ellenkezőleg, a „közös európai ház” építésekor el kell ismerni, hogy ennek az épületnek azokra az értékekre is alapulnia kell, melyek teljes megjelenése a keresztény hagyományban van. Ennek elismerése mindenkinek javára válik.

Az Egyháznak „nincs jogcíme arra, hogy [Európa] egyik vagy másik intézményes vagy alkotmányos megoldását előnyben részesítse”[34], ezért következetesen tiszteletben akarja tartani a polgári rend törvényes autonómiáját. Mindazonáltal az a feladata, hogy az európai keresztényekben ébressze a Szentháromságba vetett hitet, jól tudva, hogy ez a hit a földrész számára az igazi remény forrása. Az európai civilizáció fent említett nagy forrásai közül soknak a gyökere nyúlik a szentírásos hitbe, e hitnek pedig rendkívüli spirituális, kulturális és etikai energiája van, annyira, hogy az Európát ma gyötrő nagy problémákat is meg tudja világosítani, például a társadalom fölbomlása és az élet és a történelem értelmének elvesztése problémáját. Ebből következően teológiai, spirituális és lelkipásztori szempontból újra el kell gondolkodnunk a Szentháromság misztériumán.[35]

20. Az európai részegyházak nem egyszerű testületek vagy magánszervezetek. Sajátos intézményes keretek között működnek, melyeket – mivel maradéktalanul megtartják a polgári jogrendet – jogilag is el kell ismerni. A keresztény közösségeknek, ha önmagukra reflektálnak, föl kell fedezniük, hogy Isten milyen ajándékkal gazdagítja általuk a kontinens népeit. Ez az ajándék az örömhír, melyet nekik kell elvinniük mindenkire. S miközben elmélyítik missziós természetüket, szüntelenül tanúsítaniuk kell, hogy Jézus Krisztus „az egyetlen közvetítő és üdvözítő az egész emberiség számára: a történelem, az emberiség és a mindenség csak őbenne találja meg végső pozitív értelmét, s benne valósul meg teljesen; őbenne – eseményében és

személyében – rejlik az üdvösség végső értelme; ő nem csupán egyszerűen üdvösségközvetítő, hanem a forrása az üdvösségnek”.[\[36\]](#)

Az Európát egyre inkább jellemző etikai és vallási pluralizmus közepette meg kell vallanunk tehát, és újra el kell mondanunk, hogy Krisztus az egyetlen közvetítő Isten és az emberek között, és ő a világ egyetlen Üdvözítője. Éppen ezért – miként a szinodusi gyűlés végén is megtettem – most az egész Egyházzal együtt hívom a hitben testvéreimet, férfiakat és nőket egyaránt, hogy bizalommal táruljanak ki Krisztus felé, s engedjék, hogy ő megújítsa őket, s a szeretet és a béke erejével hirdessék minden jóakarátú embernek, hogy aki találkozik az Úrral, megismeri az Igazságot, fölfedezi az Életet, és megtalálja az Utat, mely az életre vezet (vö. *Jn 14,6; Zsolt 16,11*). A keresztények életstílusából és tanúságtevő szavából megérthetik Európa lakói, hogy Krisztus az ember jövője. Az Egyház ugyanis hiszi, hogy „nem adatott az embereknek más név az ég alatt, akiben üdvözülnünk lehetne” (*ApCsel 4,12*).[\[37\]](#)

21. A hívők számára Jézus Krisztus minden személy reménye, mert örök életet ad. ő „az élet igéje” (*1Jn 1,1*), aki azért jött a világba, hogy az embereknek „élete legyen és bőségben legyen” (*Jn 10,10*). ő megmutatja nekünk, hogy az emberi élet igazi értelme nincs e világ horizontjába zárva, hanem nyitott az örökkévalóságra. Minden európai részegyháznak küldetése, hogy vegye figyelembe minden személy igazságszomját és az igaz értékek utáni vágyat, mely a földrész népeit lelkesíti. A részegyházaknak újult erővel kell megmutatniuk az újdonságot, mely élteti őket. Jól szervezett kulturális és missziós tevékenység szükséges, mely tettekkel és meggyőző érveléssel megmutatja, hogy az új Európának mennyire szüksége van arra, hogy megtalálja a gyökereit. Ebben az összefüggésben mindazoknak, akiket evangéliumi értékek éltetnek, lényeges feladatuk van, melynek megoldása azt a szilárd alapot adja, melyre egy emberibb és békésebb, minden személyt és közösséget tiszteletben tartó együttélés fölépíthető.

Az európai részegyházaknak vissza kell adniuk a remény eredeti eszkatologikus jellegét.[\[38\]](#) Az igazán keresztény remény ugyanis teológiai és eszkatologikus, a Föltámadottra alapszik, aki újra el fog jönni mint Megváltó és Bíró, s aki föltámadásra és örök jutalomra hív bennünket.

Az Egyházban élő Jézus Krisztus

22. Ha az európai népek visszatérnek Krisztushoz, meg fogják találni a reményt, mely egyedül adhat teljes értelmet az életnek. Ma is találkozhatnak vele, mert Jézus jelen van, él és tevékenykedik Egyházában: ő az Egyházban van, és az Egyház őbenne (vö. *Jn 15,1; Gal 3,28; Ef 4,15–16; ApCsel 9,5*). Az Egyházban a Szentlélek ajándékának erejével folytatja szünet nélkül üdvözítő művét.[\[39\]](#)

A hit szemével megláthatjuk Jézus titokzatos jelenlétét a ránk hagyott különböző jelekben. Jelen van ő elsősorban a Szentírásban, melynek minden része róla beszél (vö. *Lk 24,27.44–47*). Egészen egyedülálló módon van jelen az eucharisztikus színek alatt. „Ezt a jelenlétet »valóságosnak« mondjuk, nem kizárólag, mintha a többi jelenlét nem volna »valóságos«, hanem

kiemelően, mert szubsztanciális jelenlét, s ennek erejéből Krisztus, az Istenember teljes egészében jelen van.”^[40] Az Eucharishtiában ugyanis „igazán, valóságosan és szubsztanciálisan benne van a mi Urunk Jézus Krisztus teste és vére, lelkével és istenségével, tehát az egész Krisztus”.^[41] „Az Eucharisztia valóban a hit misztériuma, a gondolatainkat felülmúló misztérium, és csak a hitben fogadható el.”^[42] Természetesen Jézus jelenléte valóságos az Egyház többi liturgikus cselekményében is, melyeket az ő nevében végez. Közéjük tartoznak a szentségek, Krisztus cselekményei, melyeket emberek által valósít meg.^[43]

Jézus más módokon is igazán jelen van a világban, különösen a tanítványaiban, akik a szeretet kettős parancsát megtartva lélekben és igazságban imádják Istent (vö. *Jn 4,24*), és életükkel tanúskodnak a felebaráti szeretetről, melyről fölismerhető, hogy ők az Úr tanítványai (vö. *Mt 25,31–46; Jn 13,35; 15,1–17*).^[44]

I. Az Úr megtérésre hív

Jézus ma a mi egyházainkat hívja

23. „Így szól, aki a hét csillagot jobbjában tartja, és a hét arany gyertyatartó között jár (...), az első és az utolsó, aki halott volt és életre kelt (...), az Isten Fia.” (*Jel 2,1.8.18*) Maga Jézus beszél Egyházához. Üzenete minden részegyházhoz szól, és belső életükre vonatkozik, melyben olykor az evangéliumi hagyománnyal össze nem egyeztethető elgondolások és fölfogások mutatkoznak; ezt az életet különféle üldözések érik, s ami még veszedelmesebb, az elvilágiasodás, a kezdeti hűség elvesztése, a világias gondolkodással való egyezkedés fenyegeti. Olykor a közösségben már nincs meg az első idők szeretete (vö. *Jel 2,4*).

Föl kell figyelni arra, hogy a mi egyházi közösségeinket is gyöngeség, fáradtság, ellentmondás veszi körül. Nekik is újra hallaniuk kell a Vőlegény szavát, aki megtérésre, új dolgok befogadására készíti őket, és arra hívja, hogy vegyenek részt „az új evangelizáció” nagy művében. Az Egyháznak mindig el kell fogadnia Krisztus szavának ítéletét, s a maga emberi dimenzióját a tisztulás állapotában kell megélnie, hogy egyre inkább szeplő és ránc nélküli menyasszony legyen, aki hófehér ruhába öltözik (vö. *Ef 5,27; Jn 19,7–8*).

Így tehát Jézus Krisztus a mi európai egyházainkat megtérésre hívja, s ezek az egyházak Urukkal és az ő erejében a remény hordozóivá válnak az emberiség számára.

Az evangélium hatása végig a történelmen

24. Európát bőségesen és mélyen áthatotta a kereszténység. „Kétségtelen, hogy Európa bonyolult történelmében a kereszténység központi és meghatározó elem, mely a klasszikus örökség megbízható alapján erősödött meg, s különféle etnikai-kulturális hatások gazdagították a századok

folyamán. A keresztény hit formálta a földrész kultúráját, és történelmével elválaszthatatlanul egybenőtt, olyannyira, hogy ez a történelem érthetlenné válna, ha figyelmen kívül hagynák azokat az eseményeket, melyek meghatározták kezdetben az evangelizáció nagy korszakát, majd azokat a hosszú évszázadokat, melyek során a kereszténység Kelet és Nyugat fájdalmas megoszlása ellenére az európaiak vallása lett. A modern és jelen korban is, amikor a keresztények közötti megoszlások s a kultúrának a hittől való elszakadása miatt a vallási egység fokozatosan megszűnt, a hitnek változatlanul igen fontos szerepe van.”[45]

25. Az Egyház érdeklődése Európa iránt az Egyház természetéből és küldetéséből születik. Az Egyháznak ugyanis a századok folyamán nagyon szoros kapcsolatai voltak földrészünkkel, annyira, hogy Európa szellemi arcát nagy misszionáriusok erőfeszítései, szentek és vértanúk tanúságtétele, szerzetesek, remeték és lelkipásztorok fáradhatatlan munkája formálta. Európa az ember bibliai fogalmából nyerte a maga humanista kultúrájának legjavát, merített indításokat szellemi és művészi alkotásaihoz, dolgozta ki a jogi normákat, s nem utolsó sorban előmozdította a személy méltóságát, az elidegeníthetetlen jogok forrását.[46] Ily módon az Egyház mint az evangélium letéteményese hozzájárult azoknak az értékeknek elterjedéséhez és megszilárdulásához, melyek egyetemessé tették az európai kultúrát.

Mindezt észben tartva a mai Egyház megújult felelősségérzettel látja, hogy nem szabad elveszítenie ezt a drága örökséget, és segítenie kell Európát a fölépülésben azáltal, hogy újjáéleszti az ősi keresztény gyökereket.[47]

Az Egyház igazi arcának megvalósításáért

26. Az egész európai Egyház hallja meg, hogy neki szól az Úr parancsa és felhívása: légy erős, térj meg, „ébredj föl és erősítsd meg a többieket, akik halálukon vannak” (*Jel 3,2*). Ez az igény a jelen kor szemléléséből is megszületik: „Oly sok európai ember vallási közömbössége, azok sokasága, akik a mi földrészünkön sem ismerik Jézus Krisztust és az ő Egyházát, s még nincsenek megkeresztelve; sok keresztényt megfertőzött a szekularizmus, s általában úgy gondolkodnak, döntenek és élnek, »mintha Krisztus nem léteznék« – mindez nem oltja ki a reményünket, hanem alázatosabbá teszi azt, s növeli a kizárólag Istenben való bizakodást. Az ő irgalmasságából kapjuk a kegyelmet és a készséget a megtérésre.”[48]

27. Annak ellenére, hogy néha úgy tűnik – mint a vihar lecsendesítésének evangéliumi történetében (*vö. Mk 4,35–41; Lk 8,22–25*) –, hogy Krisztus alszik és hajóját a háborgó tenger hullámaira hagyja. Az európai Egyháznak az a feladata, hogy ébren tartsa a bizonyosságot, hogy benne az Úr mindig jelen van Szentlelkének ajándéka által, és tevékenykedik az emberiség történelmében. A saját küldetését folytatja az Úr az időben azáltal, hogy Egyházát az új élet folyamává teszi, mely mindenki számára a remény jeleként halad át az emberiség életén.

Egy olyan helyzetben, amelyben könnyű engedni az aktivizmus kísértésének, még lelkipásztori téren is, az európai keresztények feladata, hogy továbbra is valóságosan mutassák meg a

Föltámadottat azáltal, hogy bensőséges közösségben élnek ővele. Olyan közösségre van szükség, amely a Boldogságos Szűz Mária – aki az Egyház előképe és modellje a hitben és az életszentségben – szemlélésében és követésében^[49] őrzi a belső élet és a liturgikus élet iránti érzéket. E közösségeknek mindenekelőtt dicsérniük kell az Urat, imádkozniuk kell Hozzá, imádniuk kell Őt és meg kell hallaniuk a szavát. Csak így fogadhatják be az Ő misztériumát, szoros kapcsolatban élve Ővele, miként egy hűséges menyasszonyhoz illik.

28. Az európai részegyházaknak – erősen kötődve Péter utódához is – a megoszlás és a szembenállás vissza-visszatérő készletével szemben elkötelezetten Isten egész népe hit- és szeretetbeli közösségének helyévé és eszközévé kell válniuk.^[50] Éppen ezért evangéliumi radikalizmussal ápolják a testvéri szeretet légkörét Jézus nevében és az Ő szeretetében; fejlesszék a barátság, a kommunikáció, a kölcsönös felelősség, a részvétel, a missziós felelősség, a figyelmesség és szolgálat lelkületét; törődjenek egymás megbecsülésével, elfogadásával és jobbtásával (vö. *Róm 12,10; 15,7–14*), a kölcsönös szolgálattal és támogatással (vö. *Gal 5,13; 6,2*), a kölcsönös megbocsátással (vö. *Kol 3,13*) és egymás építésével (vö. *1Tessz 5,11*). Olyan lelkipásztorkodást folytassanak, amely minden törvényes különbözőséget megbecsülve elősegíti az egyes hívők és társulásaik szívélyes együttműködését; segítsék elő a különféle szervezetek részvételét – mint a közösség értékes eszközét – a közös missziós tevékenységben, és támogassák a megfelelően fölkészített lelkipásztori munkatársakat. Így az egyházak – Isten azon szeretetének megnyilvánulásaként, amely a meg nem csaló remény alapja és indítéka (vö. *Róm 5,5*) – a Szentháromság közösségének tükörképei lesznek, és jelek, melyek hívnak és készítenek a hitre (vö. *Jn 17,21*).

29. Hogy az Egyházon belüli kommuniót teljesebben lehessen megélni, meg kell becsülni a karizmák és hivatások változatosságát, melyek egyre inkább az egységre irányulnak, s gazdagíthatják azt (vö. *1Kor 12*). E szempontból arra is szükség van, hogy egyrészt az új mozgalmak és az új egyházi közösségek „ne követeljék maguknak az elsőszülöttség jogát és egymás között legyenek egyetértők”, és az összes többi egyházi szervezettel együtt egyre hitelesebb egységben járják útjukat, és „szeretettel engedelmeskedjenek a püspökeiknek”; másrészt a püspököknek is „a pásztor sajátos szeretetét és atyaságát kell megmutatniuk”,^[51] el kell ismerniük, értékelniük kell és össze kell hangolniuk karizmáikat és jelenlétüket az egyetlen Egyház épülésére.

A különféle egyházi szervezetek növekvő együttműködésének köszönhetően – a pásztorok szeretetteljes irányítása mellett – az egész Egyház szebb és hitelesebb arcot tud mutatni mindenki felé, áttetszőbben tudja megmutatni az Urat, s így hozzá tud járulni ahhoz, hogy visszanyerjék a reményt és a vigasztalást mindazok, akik keresik, s azok is, akik nem keresik ugyan, de szükségük van rá.

Ahhoz, hogy válaszolhassunk az evangélium megtérésre szólító felhívására, „valamennyiünknek együtt alázatosan és bátran meg kell vizsgálnunk a lelkiismeretünket, hogy fölismerjük

félelmeinket és tévedéseinket, és őszintén megvallhassuk késedelmeinket, mulasztásainkat, hűtlenségünket, bűneinket”.[52] Saját bűneink evangéliumi beismerése nem bátortalan benuultságot támaszt, hanem épp ellenkezőleg, az egész közösségnek adja meg azt a tapasztalatot, amit az egyes megkereszteltek élnek át: a mélységes szabadulás örömét és egy új kezdet kegyelmét, mely lehetővé teszi a határozottabb haladást az evangelizáció útján.

A keresztények egysége érdekében

30. Végül a remény evangéliuma erő és felhívás a megtérésre az ökumenizmus terén is. Mivel bizonyosak vagyunk abban, hogy a keresztények egysége megfelel az Úr „hogymindnyájan egyek legyenek” (Jn 17,11) parancsának, s hogy erre az evangelizáció hitele és Európa egysége miatt is szükség van, elengedhetetlen, hogy az összes egyházakat és egyházi közösségeket „támogassák és sürgessék arra, hogy az ökumenizmust úgy értelmezzék, mint »együtthaladást« Krisztus felé”[53] és afelé a látható egység felé, melyet Ő akart, hogy így az Egyházon belüli különbözőségekből az egység a Szentlélek – a közösség alkotómestere – ajándékként ragyogjon föl.

Ennek megvalósulásához mindenki részéről türelmes és állhatatos, igazi reménységtől s ugyanakkor józan realizmustól áthatott elkötelezettségre van szükség, mely arra irányul, hogy „becsüljük meg azt, ami már egyesít bennünket, hogy őszintén, kölcsönösen értékeljük egymást, szabaduljunk meg az előítéletektől, és ismerjük meg és szeressük egymást”[54]. Ha az egységért való fáradozást jól meg akarjuk alapozni, nem tekinthetünk el az igazság szenvedélyes keresésétől. Ennek eszköze a dialógus és egy olyan helyzetfölmérés, mely – elismerve az eddig elért eredményeket – további indítékokat talál az út folytatásához s a keresztényeket még megosztó különbségek legyőzéséhez.

31. Határozottan folytatni kell a dialógust, nem veszítve kedvünket a nehézségek és fádalmak miatt: „különböző (elméleti, spirituális és gyakorlati) szempontok szerint kell folytatni, az ajándékok cseréjének szellemében, melyeket a Szentlélek támaszt minden egyházban. A közösségeket és az egyes híveket, elsősorban a fiatalokat, arra kell nevelni, hogy éljenek a találkozási lehetőségekkel, és a helyesen értett ökumenizmus az Egyház életének és cselekvésének rendes megnyilvánulása legyen.”[55]

E dialógus az Egyház egyik fő gondja, elsősorban itt, Európában, ahol az elmúlt évezredben sok megosztás támadt a keresztények között, s amely ma egy nagyobb egység felé tart. Ezen az úton nem állhatunk meg, és nem is fordulhatunk vissza! Folytatnunk kell és bízunk kell benne, mert Isten segítségével a kölcsönös megbecsülés, az igazság keresése, a szeretetben való együttműködés, s mindenekfölött az életszentség ökumenizmusa föltétlenül meghozza gyümölcsét.

32. Az elkerülhetetlen nehézségek ellenére mindenkit fölszólítok arra, hogy testvéri szeretettel ismerjük el és értékeljük azt a hozományt, melyet a katolikus keleti egyházak kínálhatnak föl –

jelenlétükkel, hagyományuk gazdagságával, „a különbözőségben megvalósuló egységről” való tanúságtételükkel, az evangélium hirdetésében megvalósított inkulturációval, rítuskülönbségeikkel – az egység reálisabb építéséhez.[56] Ugyanakkor még egyszer biztosítani szeretném az ortodox egyházak lelkipásztorait és híveit, hogy az új evangelizáció semmiképpen sem téveszthető össze a prozelitizmussal, mert minden ember méltóságának, szabadságának és igazságának a tiszteletben tartása érinthetetlen kötelesség.

II. Az egész Egyház missziós küldetése

33. A remény evangéliumának szolgálata az evangelizáló szeretet által mindenkinek feladata és felelőssége. Ugyanis bármilyen karizmája és szolgálata van valakinek, a szeretet a fő irány, amit mindenkinek követnie kell, s mindenki képes követni: a szeretet az út, melyre az egész egyházi közösség meghívást kapott, hogy Mesterének nyomában járjon.

A fölszentelt szolgák feladata

34. A papok szolgálatuk erejében arra hivatottak, hogy különleges módon ünnepeljék, tanítsák és szolgálják a remény evangéliumát. Az ordo szentségéből következően, mely Krisztushoz, a Főhöz és Pásztorhoz teszi őket hasonlónak, a püspököknek és a papoknak egész életüket és tevékenységüket Jézushoz kell hasonlónak tenniük; az igehirdetés, a szentségek kiszolgáltatása és a keresztény közösség vezetése által megjelenítik Krisztus misztériumát, s éppen szolgálatuk gyakorlása révén „arra hivatottak, hogy folytassák Krisztusnak, az egyetlen és legfőbb Pásztornak a jelenvalóságát azáltal, hogy megjelenítik az Ő életstílusát és képmását a rájuk bízott nyáj között”. [57]

A világban, de nem a világból lévén (vö. *Jn 17, 15–16*), az európai földrész jelenlegi kulturális és spirituális állapotában arra hivatottak, hogy az ellentmondás és a remény jelei legyenek egy olyan társadalomban, mely beteg az egysíkúságtól, és arra lenne szüksége, hogy kitáruljon a transzcendens valóságra.

35. Ebben az összefüggésben nagy hangsúlyt kap a papi cölibátus is, a csak az Úrba vetett remény jele. A cölibátus nem tekintélyi alapon erőltetett puszta egyházfegyelem, ellenkezőleg, elsősorban kegyelem, Isten fölbecsülhetetlen értékű ajándéka az Egyháznak, prófétai értéke van a mai világ számára, az elmélyült lelki élet és lelkipásztori termékenység forrása, az eszkatologikus ország tanúságtétele, Isten evilág iránti szeretetének, a pap Isten iránti és az Ő népe iránti osztatlan szeretetének a jele. [58] Ha a cölibátust Isten ajándékára válaszolva s mint a hedonista társadalom kísértéseinek legyőzéseként élik meg, akkor nemcsak a meghívott emberi mivoltának megvalósulását támogatja, hanem gyarapító tényező mások számára is.

A cölibátus – melyet az egész Egyház mint a papságnak megfelelő életformát becsül [59], a latin Egyházban kötelező [60] és nagyra becsülik a keleti egyházak is [61] – a jelen kulturális környezetben úgy jelenik meg, mint egy hatékony jel, melyet drága kincsként meg kell őrizni az Egyház számára. A jelen egyházfegyelem megváltoztatása nem oldaná meg a papi hivatások

krízisét, mely Európában sokfelé tapasztalható.[62] A remény evangéliuma szolgálatának feladata azt is megkívánja, hogy a cölibátust az Egyházban a maga teljes szentírási, teológiai és spirituális gazdagságában mutassák be.

36. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a szent szolgálat gyakorlata ma nagy nehézségekbe ütközik, egyrészt az általános kultúra, másrészt a papok számának csökkenése, a vele párhuzamosan növekvő lelkipásztori feladatok s az ebből fakadó kifáradás miatt. Következésképpen fokozott megbecsülést, hálát és melléállást érdemelnek azok a papok, akik csodálatos odaadással és hűséggel teljesítik a rájuk bízott szolgálatot.[63]

Megismételve a szinodusi atyák szavait, magam is bizalommal és hálával bátorítom őket: „Ne veszítsétek el a kedveteket, s ne hagyjátok magatokat legyűrni a kifáradástól; teljes közösségben velünk, püspökökkel, örvendező testvériségben a többi papokkal és szívvel együttműködve a szerzetesekkel és a laikus hívőkkel folytassátok értékes és mással nem helyettesíthető munkátokat.”[64]

A papokkal együtt szeretném megemlíteni a diákonusokat is, akik az ordónak ugyanabban a szentségében részesülnek, bár alacsonyabb fokon. Az egyházi közösség szolgálatára küldve a püspök és papsága irányítása mellett végzik a liturgia, az ige és a szeretet szolgálatát, diakóniáját.[65] Ily módon egész sajátosan a remény evangéliumának szolgálatában állnak.

A szerzetesek tanúságtétele

37. Különlegesen ékesszóló az Istennek szentelt személyek tanúságtétele. Mindenekelőtt el kell ismernünk, hogy a szerzetességnek és az Istennek szentelt életnek alapvető szerepe volt Európa evangelizációjában és kereszténnyé tételében.[66] A jelen történelmi helyzetben, amikor oly sürgető a földrész „új evangelizációja”, s amikor a bonyolultabb szervezetek és kapcsolatok fölépítése kritikus helyzetek elé állítja, a szerzetesek szerepét nem szabad figyelmen kívül hagyni. Európának mindig szüksége van az Istennek szentelt személyek életszentségére, prófétai szerepére, evangéliumhirdetésére és szolgálatára. Ki kell emelnünk azt a sajátos hozzájárulást, amit a világi intézmények és az apostoli élet társaságai célkitűzéseikkel tudnak fölkínálni a világ nyolc boldogság szellemében történő belső átforgatásához.

38. A sajátos hozomány, amit az Istennek szentelt személyek tudnak följánlani a remény evangéliumának, olyan szempontokból indul ki, melyek meghatározzák Európa jelenlegi kulturális és társadalmi arculatát.[67] Így például a spiritualitás új formái utáni igénynek – amely ma fölmerül a társadalomban – Isten abszolút elsőbbségének elismerésében kell kielégülnie, és ezt a szerzetesek teljes önátadásukkal, a lelki áldozatként följánlott életük állandó megtérésével megélik. A

szekularizmussal fertőzött és a fogyasztói szemléletnek alávetett környezetben az Istennek szentelt élet – ami a Szentlélek ajándéka az Egyháznak és az Egyházért – egyre inkább a remény

jelévé válik, amennyiben a lét transzcendens dimenziójáról tanúskodik. A mai sokkultúrájú és sokvallású helyzetben nagyon fontos az evangéliumi testvériség tanúságtétele, ami a szerzetesi élet jellegzetessége, mert állandóan a megtisztulásra és az ellentétek legyőzésével a különböző értékek integrálására serkent. A szegénység és a kirekesztés új formáinak serkentenie kell a leleményességre – hogyan lehet gondoskodni a leginkább rászorultakról –, ami oly sok alapítóra volt jellemző. Végül a magabazárkózás kísértése ellenszert talál a szerzetesek azon készségében, hogy – a különböző intézményekben tapasztalható létszámcsökkenés ellenére – más földrészekben is hajlandók folytatni az evangelizációt.

A hivatások gondozása

39. Mivel a fölszentelt szolgák és a szerzetesek feladata meghatározó, nem hagyhatjuk szó nélkül a seminaristák és a szerzetesi életre készülő létszámának nyugtalanítóan alacsony szintjét, főként Nyugat-Európában. A jelen helyzet mindenkitől megkívánja, hogy törődjék a hivatások gondozásával. „A fiatalokban csak akkor ébred föl a remény, mely arra készíti őket, hogy mindent elhagyva válaszoljanak Krisztus hívására és tanúskodjanak róla kortársaik előtt, ha Jézus Krisztus személyét a maga teljességében mutatják meg nekik.”^[68] A hivatások gondozása ezért életbevágóan fontos a keresztény hit európai jövője számára, következésképpen az európai népek spirituális fejlődése szempontjából. A hivatásgondozás kötelező feladat egy olyan Egyház számára, mely hirdetni, ünnepelni, szolgálni akarja a remény evangéliumát.^[69]

40. A szükséges hivatásgondozás kialakítása érdekében megfelelő módon el kell magyarázni a hívőknek az Egyháznak a papi szolgálat természetéről és méltóságáról vallott hitét; bátorítani kell a családokat, hogy valóban „családi egyházként éljenek”, annak érdekében, hogy a különféle hivatások meg tudjanak foganni és föl tudjanak nőni bennük; a lekipásztorkodásnak elsősorban a fiatalokat segítenie kell abban, hogy Krisztusban gyökerező s teljesen az Egyháznak átadott életet tudjanak választani.^[70]

Tudván, hogy a Szentlélek ma is működik, s hogy jelenlétének jelei ma sem hiányoznak, a rendes lekipásztorkodás keretében kell szólni a hivatásokról. Ezért „elsősorban a fiatalokban föl kell ébreszteni az Isten utáni nagy vágyat, s így kialakítani a megfelelő környezetet a nagylelkű, hivatásbeli válaszhoz”; arra is szükség van, hogy erős, imádságos mozgalom hassa át az európai egyházi közösségeket, mert „a megváltozott történelmi és kulturális körülmények azt követelik, hogy a hivatásgondozást az egész keresztény közösség fő feladatai között tartsák számon”.^[71] És nélkülözhetetlen, hogy maguk a papok szentségi identitásukkal összhangban éljenek és dolgozzanak. Ha ugyanis homályos vagy erőtlén a kép, amit nyújtanak, indíthatja-e a fiatalokat követésre?

A laikusok küldetése

41. A egyházi életben nélkülözhetetlen a laikus hívők hozzájárulása, ami a remény evangéliuma hirdetésében és szolgálatában ugyanis nem pótolható, mert „általuk Krisztus Egyháza a világ legkülönbözőbb részeiben megjelenik mint a remény és a szeretet jele és forrása”^[72] Teljes

mértékben részesedve az Egyház küldetésében a világban, a laikus hívők arra hivatottak, hogy tanúsítsák, miként jelenti a keresztény hit az egyetlen kielégítő választ azokra a kérdésekre, melyeket az élet minden embernek és minden társadalomnak föltesz, és bele tudják oltani a világba Isten országának értékeit, a meg nem csaló remény ígérését és biztosítékát. A korábbi és a mai Európa ragyogó példáit ismeri az ilyen laikusoknak. Miként a szinodusi atyák hangsúlyozták, hálával emlékezünk meg többek között azokról a férfiakról és nőkről, akik a közéletben vállalt felelősséggel és szolgálattal tettek és tesznek tanúságot Krisztus és az Ő evangéliuma mellett. Alapvető fontosságú „ébreszteni és támogatni különleges hivatásokat a közjó szolgálatára: embereket, akik az »Európa atyái«-nak nevezett nagy személyiségek példájára a holnapi európai társadalom megalkotói lehetnek, a lélek szilárd alapjaira építve azt”.^[73]

Hasonló elismerés illeti azoknak a keresztény laikus férfiaknak és nőknek a tevékenységét, akik gyakran a mindennapi élet rejtettségében alázatos szolgálatukkal tudják hirdetni Isten irgalmasságát a szegényeknek; hálásnak kell lennünk szeretetük és megbocsátásuk tanúságtételéért, melyek a politikai, társadalmi, gazdasági, kulturális, nemzetközi és családi élet, az ökológia, a nevelés, a különféle hivatások, a munka és a szenvedés világában evangelizálnak.^[74] Megfelelő képzéssel lehet alkalmassá tenni a laikus hívőket arra, hogy a világi realitások között éljék meg a hitet. Az ilyen kurzusoknak, miközben az Egyház tanításának, különösen az Egyház szociális tanításának alapjaira épülnek, nemcsak elméleti tudást kell nyújtaniuk, hanem megfelelő lelkiséget is, mely elindít az életszentségre vezető úton.

A nők szerepe

42. Az Egyház tudja, hogy a remény evangéliumának szolgálatához milyen különlegesen tudnak hozzájárulni a nők. A keresztény közösség történelme tanúsítja, hogy a nők mindig megtalálták a helyüket az evangéliumi tanúságtételben. Emlékezzünk csak rá, mennyit tettek – gyakran csendben és a rejtekben – Isten ajándékának elfogadásával és továbbadásával, akár a testi és lelki anyaság, nevelés, hitoktatás és nagy karitatív tevékenységek, akár az imádságos és kontemplatív élet, misztikus élmények és evangéliumi bölcsességgel teljes írások révén.^[75]

A múlt nagyon gazdag tanúságtételeire támaszkodva az Egyház bízik abban, hogy a nők ma is hozzájárulnak a remény növekedéséhez minden szinten. A mai európai társadalomnak vannak olyan jelenségei, melyek a nők sajátos képessége számára kihívást jelentenek, arra, hogy szeretetben, kitartóan és ingyenesen elfogadjanak, megosszák kincseiket és életet adjanak. Gondoljunk például az általános tudományos-technikai mentalitásra, mely háttérbe szorítja az ember érzelmi életét, az ingyenesség hiányára, az új életekkel kapcsolatos általános félelemre, a kölcsönös kapcsolatok és a másik elfogadásának nehézségeire. Ebben az összefüggésben az Egyház a nőktől a remény új áradásának éltető hullámát várja.

43. Hogy mindez megvalósulhasson, ahhoz mindeneelőtt az Egyházban meg kell becsülni a nő méltóságát, hiszen a nő és a férfi méltósága azonos, mert mindkettő Isten képére és hasonlatosságára lett teremtve(vö. *Ter 1,27*), és mindegyikük a maga ajándékait hordozza. Miként

a szinodus hangsúlyozta, kívánatos, hogy a nőknek az Egyház életében és küldetésében való teljes részesedése érdekében jobban becsüljük meg sajátos ajándékaikat, azzal is, hogy a jog által a laikusoknak fenntartott egyházi feladatokat vállaljanak. Ugyanígy értékelni kell a nő házastársi és anyai küldetését és a családi életnek szenteltségét. [76]

Az Egyház szüntelenül fölemeli hangját, hogy tiltakozzék a nők ellen elkövetett jogtalanságok és erőszakosságok ellen, bárhol és bármely körülmények között is történjenek. Kéri, hogy valóban alkalmazzák a nőt védő törvényeket, és hatásos eszközökkel lépjenek föl a reklámok nőket megalázó képei és a prostitúció csapása ellen; óhajtja, hogy az anyák családon belüli szolgálatát – éppen úgy, mint az apákét – úgy tekintsék, mint a közjó szolgálatát, pénzbeli elismeréssel is.

(Jel 10,8–9)

I. Krisztus misztériumának hirdetése

A kinyilatkoztatás ad értelmet a történelemnek

44. A Jelenések könyvének szerzője „egy kívül-belül teleírt, hét pecséttel lepecsételt könyvtekerccset” látott, melyet a trónon ülő tartott a jobb kezében (5,1). Ami a könyvtekerccsben írva van, az Isten teremtő és üdvözítő terve, az ő minden létezőre, személyre, dologra, történésre vonatkozó, részletes elgondolása. A teremtmények közül sem az égben, sem a földön senki nem képes „kibontani tekerccset és elolvasni azt” (5,3), azaz megérteni a tartalmát. Az emberi történések zavaros halmazáról senki nem tudja megmondani a dolgok irányát és végső értelmét.

Egyedül Jézus Krisztus kapja meg a lepecsételt könyvtekerccset (vö. 5,6–7), egyedül „méltó arra, hogy átvegye a könyvet és feltörje pecsétjeit” (5,9). Ugyanis egyedül Jézus képes kinyilatkoztatni és megvalósítani Istennek e könyvtekerccsbe foglalt tervét. Magára hagyva az ember nem tud értelmet adni sem a történelem egészének, sem egyes történéseinek: az élet reménytelen marad. Egyedül Isten Fia képes eloszlatni a sötétséget és megmutatni az utat.

A kinyitott könyvtekerccset Jánosra bízta, s rajta keresztül az egész Egyházra. János hallja a parancsot, hogy fogja és nyelje le: „menj, vedd el a nyitott könyvet az angyal kezéből, aki a tengeren és a földön áll (...), vedd és nyeld le” (Jel 10,8–9). Csak miután egészen megemésztette, lesz képes megfelelően elmondani másoknak, akik felé kapta a parancsot: „jövendőlnöd kell sok népről, nemzetről és királyról” (10,11).

Az evangélium hirdetésének szükséges és sürgető volta

45. A remény evangéliuma, melyet az Egyház megkapott és egészen magáévá tett, megköveteli, hogy minden nap hirdesse és tanúskodjék róla. Ez az Egyház sajátos hivatása mindig és

mindenütt. Ez a mai európai Egyház küldetése is. „Az evangelizálás ugyanis az Egyház sajátos kegyelme és hivatása, legmélyebb identitása. Az evangelizálásért létezik, azaz azért, hogy prédikáljon és tanítson, a kegyelem ajándékának csatornája legyen, megbékéltesse a bűnösöket Istennel, megörökítse Krisztus áldozatát a szentmisében, mely az ő halálának és dicsőséges föltámadásának emlékezete.”^[77]

Európai Egyház! „Új evangelizáció” feladata vár rád! Találd meg újra a lelkes igehirdetést. Itt, a harmadik évezred elején halld meg azt az esengő szót, mely az első évezred elején hangzott föl, amikor Pál apostolnak látomásban megjelent egy macedón férfi és hívta: „Jöjj Macedóniába, és segíts rajtunk!” (ApCsel 16,9) Olykor kimondatlanul vagy egyenesen elfojtottan ez a legmélyebb és legigazabb vágy fakad föl a mai európaiak szívéből, akik szomjaznak a reményt, mely nem csal meg. Európai Egyház, ezt a reményt te ajándékba megkaptad, hogy örömmel ajándékozd tovább, mindig és mindenhová. Jézus hirdetése, aki a remény evangéliuma, legyen a te dicsőséged és léted értelme. Ugyanazzal a missziós lelkülettel, mely Szent Péter és Szent Pál prédikációjától kezdve 2000 éven át oly sok szent férfit és nőt lelkesített és tett az evangélium hiteles hirdetőjévé az európai földrészen.

Az evangélium első és ismételt hirdetése

46. Európa különböző részein első evangelizálásra van szükség:

növekszik a meg nem kereszteltek száma, részben a másvallásúak bevándorlása miatt, részben mert keresztény hagyományú családok gyermekei nem lettek megkeresztelve, akár a kommunista uralom, akár az elterjedt vallási közömbösség miatt.^[78] Ma már Európa is azok közé a hagyományosan keresztény helyek közé tartozik, ahol az új evangelizáció mellett bizonyos esetekben az első evangelizálásra is szükség van.

Az Egyház nem térhet ki a bátor helyzetfölmérés kötelezettsége elől, ami a megfelelő gyógyszerek megtalálásának előfeltétele. Az „öreg” kontinensen is széles társadalmi és kulturális rétegek vannak, melyekben a szó szoros értelmében vett pogányokhoz szóló missziót kell teljesíteni.^[79]

47. Mindenütt szükség van a megújított igehirdetésre, még a már megkereszteltek felé is. Sok európai kortársunk úgy gondolja, hogy tudja, mi a kereszténység, de valójában nem ismeri. Gyakran a hit legalapvetőbb fogalmai és elemei sem ismertek. Sok keresztény él úgy, mintha Krisztus nem létezne: ismételtetik a hit gesztusait és jeleit bizonyos szertartásokban, de a cselekedeteknek nincs megfelelő háttéré a hit tartalmának befogadásában és a személyes Jézushoz-tartozásban. A hívő bizonyosság helyén sokakban homályos és elkötelezettség nélküli vallásos érzés van; terjednek az agnoszticizmus és a gyakorlati ateizmus különböző formái, melyek elmélyítik a hit és az élet között a szakadékot; sokakat megfertőzött az immanens humanizmus szelleme, mely elgyöngítette a hitet és sajnos sokakat hitetlenné tett. Látjuk a keresztény hit elvilágiasodott értelmezését, mely roncsolja a hitet s a lelkiismeret és az erkölcsi gyakorlat mély krízise kíséri.^[80] Nagy evangéliumi értékeket, melyek áthatották az európai

kultúrát, elszakítanak az evangéliumtól, s így lényegüket veszítik el, és sok eltévelyedés előtt nyílik tér. „Az Emberfia, majd ha eljön, talál-e hitet a Földön?” (Lk 18,8) Talál-e hitet az ősi keresztény hagyományú Európánk földjén? Nyitott kérdés ez, mely nagyon világosan megmutatja az egyik – egyházaink felé hangzó – legkomolyabb kihívás mélységét és drámai voltát. Miként a szinoduson hangsúlyozták, ez a kihívás nem csupán az újonnan megtértek megkeresztelésére vonatkozik, hanem a megkereszteltek Krisztushoz és az evangéliumhoz való megtérítésére is: közösségeinkben nagy gondot kell fordítani arra, hogy a remény evangéliumát elvigyük mindazokhoz, akik még távol vannak a hittől, vagy eltávolodtak a keresztény élet gyakorlatától.[81]

Hűség az egyetlen üzenethez

48. Ahhoz, hogy hirdethessük a remény evangéliumát, nagyon hűségesnek kell lennünk magához az evangéliumhoz. Ezért az Egyháznak igehirdetése minden formájában egyre inkább Jézus személyére kell koncentrálnia, s egyre inkább feléje kell irányulnia. Ügyelnünk kell arra, hogy a maga teljességében mutassuk be őt: nem csupán mint etikai példaképet, hanem elsősorban mint Isten Fiát, mindenek egyetlen és szükséges Üdvözítőjét, aki él és tevékenykedik Egyházában. Ahhoz, hogy a remény igazi és lerombolhatatlan legyen, „a föltámadott Krisztus, a föltámadás és az élet csorbítatlan, világos és eleven hirdetésének”[82] elsőbbséget kell élveznie a következő évek lelkipásztori tevékenységében.

Az evangélium, melyet hirdetnünk kell, mindig ugyanaz marad, de a módok, ahogyan hirdetjük, különbözők lehetnek. Mindenki hivatása, hogy minden körülmények között „hirdesse” Jézust és a belévetett hitet; „vonzzon” másokat a hitre, az evangéliumot tükröző személyes, családi, hivatásbeli és társas életmódjával; „sugározzon” maga körül örömet, szeretetet és reményt, hogy látván jó tetteinket, sokan dicsőítsék mennyei Atyánkat (vö. Mt 5,16), s mintegy „fertőzze meg” és győzze meg őket a jóság; „kovásszá” kell lenni, mely belülről alakítja át és élteti az összes kulturális megnyilvánulásokat.[83]

Az élet tanúságtételével

49. Európa hiteles evangéliumhirdetőket vár, akiknek életében a Krisztus keresztjével és föltámadásával való egységből fölragyog az evangélium szépsége.[84] Ilyen evangéliumhirdetőket nevelni kell.[85] Ma a korábbiaknál is nagyobb szükség van rá, hogy küldetéstudat éljen minden keresztényben, kezdve a püspökökön, a papokon, a diakónusokon, a szerzeteseken, a hitoktatókon: „Minden megkeresztelt embernek mint Krisztus tanújának állapotának megfelelő nevelésben kell részesülnie, nemcsak azért, hogy a mai világ ellenséges környezetében elhanyagolása miatt el ne száradjon a hit, hanem azért is, hogy az evangelizáló tanúságtétel táplálékot és indításokat kapjon”.[86]

A mai ember „szívesebben hallgatja a tanúkat, mint a tanítómestereket, vagy ha meghallgatja a tanítókat, azért teszi, mert tanút lát bennük.”[87] Ezért döntőek az életszentség jelei:

lényeges követelményei ezek a remény visszaadására képes, hiteles evangelizálásnak. A

Krisztusból fakadó új élet bátor, személyes és közösségi tanúságtételeket igényel. Nem elég ugyanis, hogy az igazságot és a kegyelmet az igehirdetéssel és a szentségek kiszolgáltatásával fölkinálják; konkrét körülmények közepette be kell fogadni és meg kell élni az egyes keresztények és az egyházi közösségek életmódjában. Ez az egyik legnagyobb vállalkozás, ami az európai egyházra vár a harmadik évezred kezdetén.

Felnőtt hitre nevelés

50. Európa mai kulturális és vallási helyzete hitben felnőtt katolikusokat és olyan missziós keresztény közösségeket vár, akik Isten szeretetéről tanúskodnak minden embernek.^[88] A remény evangéliumának hirdetésével tehát segíteni kell a fejlődést az önmagukban értékes társadalmi szokások által támogatott hitből a személyesebb és felnőtt, világosan látó és meggyőződéses hitre. A keresztények arra hivatottak, hogy hitükkel képesek legyenek kritikusan megítélni a jelenlegi kultúrát és ellenállni a megtévesztésekkel szemben; tudjanak hatni kulturális, gazdasági, társadalmi és politikai környezetükre; mutassák meg, hogy a katolikus Egyház tagjainak egymással és más keresztényekkel való kapcsolata

erősebb minden etnikai köteléknél; örömmel tudják átadni a hitet a következő nemzedékeknek; olyan keresztény kultúrát alakítsanak ki, mely képes átadni az evangéliumot a környezet kultúrájának.^[89]

51. Az ige szolgálatának, a liturgia ünneplésének és a szeretet gyakorlásának az érett és személyes hit építését és támogatását kell szolgálnia, de ezenfelül a keresztény közösségeknek gondoskodniuk kell a különböző életállapotú és életkorú hívők igényeinek megfelelő katekézisiról is, biztosítva a lelkivezetés és a keresztség újrafelfedezésének megfelelő formáit.^[90] Ebben az összefüggésben nyilvánvalóan a Katolikus Egyház Katekizmusa adja az alapvető irányítást.

Ha elismerjük, hogy a lelkipásztorkodásban elsőbbség illeti a katekézist, úgy kell tekinteni azt, mint a személy hitének nevelését és kibontakoztatását, annak érdekében, hogy a Szentléleknek a keresztséggel elvetett magva növekedjék és beérhessen. A szervesen fölépített és rendszeresen végzett katekézis, mely állandóan hivatkozik Istennek a Szentírásban őrzött, a liturgiában hirdetett és az Egyház hagyománya által értelmezett Igéjére, kétségtelenül a keresztények és a felnőtt hit nevelésének elsődleges és lényeges eszköze.^[91]

52. Ebben az összefüggésben hangsúlyoznunk kell a teológia fontos feladatát is. Ugyanis benső és elszakíthatatlan kapcsolat van az evangelizálás és a teológiai reflexió között, mivel ez utóbbi – mint saját, szabályokkal és módszerekkel bíró tudomány – az Egyház hitéből él és az Egyház küldetésének szolgálatára van rendelve.^[92] A hitből születik és arra hivatott, hogy értelmezze azt, őrizve elszakíthatatlan kötelékét a keresztény közösséggel, beleértve annak minden megnyilvánulását; az összes hívő lelki gyarapodása szolgálatában^[93] bevezeti őket Krisztus üzenetének elmélyült megértésébe.

Az európai Egyház – miközben teljesíti a remény evangéliuma hirdetésének küldetését – hálás megbecsülését fejezi ki a teológusok hivatása iránt, értékeli és támogatja munkájukat.[94]

Megbecsüléssel és szeretettel intézem hozzájuk a felhívást, hogy tartsanak ki szolgálatukban, mindig kapcsolják össze a tudományos kutatást és az imádságot, folytassanak figyelmes dialógust a mai kultúrával, de úgy, hogy hűségesen ragaszkodjanak a Tanítóhivatalhoz, s az igazság és szeretet közösségének szellemében működjenek együtt vele, élesztve és erősítve ezzel Isten népének hitérzékét.

II. Tanúságtétel az egységben és a dialógusban

A részegyházak közötti közösségben

53. A remény evangéliumának hirdetése hatékonyabb lesz, ha kapcsolódik a mélyebb egység és közösség tanúságtételéhez az Egyházban. Az egyes részegyházak önmagukban nem képesek válaszolni a feljük irányuló kihívásokra. A kontinens összes részegyházának őszinte együttműködésére van szükség, ami kifejezi lényegi közösségüket; olyan együttműködés ez, melyet az új európai valóság is sürget. [95] Ilyen összefüggésbe tartoznak kontinentális egyházi szervek, elsősorban az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsának szolgálatai. Ez utóbbi hatékony eszköz az európai evangelizáció megfelelő útjainak közös kereséséhez. [96] A különböző részegyházak között az „ajándékok cseréjével” közkinccsé teszik Kelet- és Nyugat-, Észak- és Dél-Európa tapasztalatait és reflexióit, s megismertetik egymással lelkipásztori elgondolásaikat. Ezért e Tanács egyre erősebben fejezi ki a földrész püspökei közötti kollegialitást, hogy közösen, bátran és hűségesen hirdessék Jézus Krisztus nevét, aki egész Európa számára a remény egyetlen forrása.

Együtt a többi keresztényekkel

54. Ugyanakkor el nem hárítható kötelezettségként jelenik meg a testvéri és meggyőződéses ökumenikus együttműködés. Az evangelizálás eredményessége szorosan összefügg az egységről tett tanúságtétellel, mely Krisztus minden tanítványának feladata: „Minden keresztény arra hivatott, hogy a saját hivatásának megfelelően teljesítse e küldetést. Az evangelizálás feladata magában foglalja az egymáshoz való közeledést és a keresztények együtt haladását, melynek belülről kell fakadnia; az evangelizálás és az egység, az evangelizálás és az ökumenizmus elválaszthatatlanok egymástól.”[97]Ezért ismét magamévá teszem VI. Pál pápának I. Athenagorasz ökumenikus pátriárkához intézett sorait: „Vezessen bennünket a Szentlélek a megbékélés útján, hogy egyházaink egysége a remény és a bátorítás egyre láthatóbb jelévé váljék az egész emberiség számára.”[98]

Dialógusban a többi vallásokkal

55. Miként az „új evangelizáció” feladatának egészét tekintve, úgy a remény evangéliuma hirdetésére nézve is elmélyült és értelmes vallásközi dialógust kell folytatni, elsősorban a zsidósággal és az iszlámmal. „Ha [a vallásközi dialógust] úgy tekintjük, mint a kölcsönös megismerés és gazdagodás módszerét és eszközét, nem ellentétes a pogányok térítésével, sőt különleges kapcsolatban van vele, s annak egyik kifejeződése.”[99]E dialógus esetében nem arról van szó, hogy fogságába esünk „a sajnos még keresztények között is széles körben elterjedt közömbösségnek, mely gyakran pontatlan teológiai nézetekből fakad, és áthatja a vallási

relativizmus, mely szerint »az egyik vallás olyan, mint a másik«^[100]

56. Sokkal inkább arról van szó, hogy tudatosodik az Egyházat és a zsidó népet összekötő kapcsolat és Izrael páratlan szerepe az üdvtörténetben. Miként már a Püspöki Szinódus Első Különleges Európai Összejövetelén fölmerült, s miként a Második Szinódus is hangsúlyozta, el kell ismernünk a kereszténység és a zsidó nép közös gyökereit. A zsidóságot Isten olyan szövetségre hívta, melyet nem von vissza (vö. *Róm 11,29*)^[101], és ez a szövetség végső beteljesedését Krisztusban érte el.

Folytatni kell tehát a dialógust a zsidósággal – tudván, hogy alapvető jelentősége van a keresztény önismeret és az egyházak közötti megoszlások legyőzése szempontjából –, hogy a kölcsönös kapcsolatokból új tavasz fakadjon. E dialógust minden egyházi közösségnek gyakorolnia kell, amennyire a körülmények ezt megengedik, s együtt kell működniük a zsidó vallás híveivel. Ez többek között azt is magában foglalja, hogy „beismerik, mennyi része lehetett az Egyház gyermekeinek az antiszemitizmus kialakulásában és elterjedésében, s ezért bocsánatot kérnek Istentől, előmozdítván minden módon a megbékélés és a barátság találkozásait Izrael fiaival.”^[102] Ebben az összefüggésben azonban meg kell emlékeznünk arról a nem kevés keresztényről is, akik olykor életük árán is, főként az üldözéssel időszakokban, segítettek és mentették „idősebb testvéreiket”.

57. Hasonlóképpen törekedni kell a többi vallások jobb megismerésére, hogy testvéri párbeszédet lehessen kezdeni a mai Európában élő másvallásúakkal. Különösen fontos a tisztességes kapcsolat az iszlámmal. Ezt a dialógust, miként az elmúlt években már többször fölmerült az európai püspökökben, „okosan, a lehetőségek és határok pontos ismeretében és Istennek minden gyermekére vonatkozó üdvözítő terve iránti bizalommal kell folytatni”^[103]Többek között szem előtt kell tartani a mélyen keresztény gyökerű európai kultúra és az iszlám gondolkodás közötti különbséget.^[104]

Ebből a szempontból azokat a keresztényeket, akik mindennapi kapcsolatban élnek az muszlimokkal, megfelelően föl kell készíteni arra, hogy tárgyilagosan ismerjék meg az iszlámot, s megfelelően tudjanak viselkedni; különös gondot kell fordítani a szeminaristák, a papok és a lelkipásztori munkatársak felkészítésére. Magától értetődően azonban az Egyház – miközben kéri az európai intézményeket a vallásszabadság előmozdítására Európában – azt is hangsúlyozza, hogy a kölcsönösség alapján biztosítsák a vallásszabadságot azokban a más vallású országokban, melyekben a keresztények vannak kisebbségben.^[105]

Ezzel kapcsolatban „érthető a keresztények megütközése és csalódottsága, akik például Európában befogadják más vallások híveit és biztosítják vallásgyakorlásuk lehetőségét, s ugyanakkor azt látják, hogy a keresztény vallás gyakorlását tiltják”^[106] olyan országokban, melyekben ugyanazon vallások hívei mint többség kizárólagossá teszik a saját vallásukat. Az emberi személynek joga van a vallásszabadsághoz, s a világ minden részén mindenkinek

„mentesnek kell lennie a személyek, társadalmi csoportok vagy bármiféle emberi hatalom részéről érkező kényszertől”.[\[107\]](#)

III. A társadalmi élet evangelizálása

A kultúra evangelizálása és az evangélium beágyazása a kultúrába

58. A Jézus Krisztusról szóló igehirdetésnek el kell érnie a kortárs európai kultúrát is. A kultúra evangelizálásának ma is, a mai Európában is meg kell mutatnia, hogy teljességgel meg lehet élni az evangéliumot, mint a létnek értelmet adó életformát. Ennek érdekében a lelkipásztorkodásnak vállalnia kell a keresztény mentalitás kialakítását a mindennapi életben: a családban, az iskolában, a társas érintkezésben, a kultúra, a munka és gazdaság világában, a politikában, szabad időben, egészségben és betegségben. A keresztény antropológia és Krisztus központi szerepének fényénél józanul kell értékelni Európa mai kultúráját, szellemi irányzatait, a nagyobb jelentőségű tényeket és helyzeteket. Emlékezve a keresztény kultúra termékenységére végig Európa történelmén, ma is meg kell mutatni az evangélium elméleti és gyakorlati hozományát a világ és az ember javára. Továbbá figyelembe véve a tudomány és a technika nagy fontosságát az európai kultúrában és társadalomban, az Egyház arra hivatott, hogy a gondolkodást elmélyítő eszközei és gyakorlati kezdeményezései által pozitívan foglaljon állást a tudományos fölismerésekkel és alkalmazásokkal kapcsolatban, ugyanakkor mutassa ki annak az áltudományos szemléletnek elégtelen és alkalmatlan voltát, mely csak a tapasztalati tudásnak akar objektív érvényt szerezni; végül hívja föl a figyelmet azokra az etikai szempontokra, melyek az emberi természetbe vannak beleírva.[\[108\]](#)

59. A kultúra evangelizálásának folyamatában jelentős része van a katolikus iskolák szolgálatának. Tenni kell azért, hogy ismerjék el a nevelés tényleges szabadságát s az állami és nem állami iskolák egyenjogúságát. A nem állami iskolák ugyanis néha az egyetlen eszközei annak, hogy a keresztény hagyományt a tőle távolállókkal megismertessék. Buzdítom az iskolákban dolgozó hívőket, hogy legyenek állhatatosak küldetésükhöz, és nevelő, tudományos és egyetemi munkájukba vigyék bele az üdvözítő Krisztus világosságát.[\[109\]](#) Külön elismerést érdemel azoknak a keresztényeknek a munkássága, akik egyetemeken kutatnak és oktatnak: a „gondolkodás szolgálatával” egy olyan kulturális örökség értékeit adják tovább a fiatal nemzedékeknek, melyet 2000 éve gazdagít a humanista és keresztény tapasztalat. Az akadémiai intézmények jelentőségéről meggyőződve azt is kérem, hogy a részegyházakban támogassák az egyetemi lelkipásztorkodást, így is elősegítve azt, ami a mai kulturális igényeknek megfelel.[\[110\]](#)

60. Nem feledkezhetünk meg arról a pozitív hozzájárulásról sem, amit az Egyház kulturális javainak megbecsülése jelent. Ezek ugyanis egész különleges szerepet játszhatnak a keresztény szellemű humanizmus újjáélesztésében. Ezek a kultúrértékek – megfelelő őrzésüknek és értelmes fölhasználásuknak köszönhetően – mint a századokon át vallott hit eleven tanúi hatásos eszközei lehetnek az új evangelizálásnak és a katekézisnek, s fölszólító erejük lehet a misztérium iránti érzék újrafelfedezésére.

Ugyanakkor a művészekkel folytatott állandó dialógussal támogatjuk a hit új művészi kifejezéseit.[111] Az Egyháznak ugyanis szüksége van a művészetre, az irodalomra, a zenére, a festészetre, szobrászatra és építészetre, mert „fölfoghatóvá, sőt amennyire lehet vonzóvá kell tennie a lélek, a láthatatlan, az Isten világát”[112], s mert a művészi szépség mint Isten Lelkének megcsillanása és a misztérium rejtett megjelenése fölhívás Isten – a názáreti Jézusban láthatóvá vált – arcának keresésére.

A fiatalok nevelése a hitre

61. Bátorítom az európai Egyházat, hogy egyre nagyobb figyelmet fordítson a fiatalok hitre nevelésére. Ha a jövőbe tekintünk, nem hagyhatjuk őket figyelmen kívül: találkozunk kell a fiatalok értelmével, szívével, jellemével, hogy megbízható emberi és keresztény nevelést ajánlhassunk nekik. Ha fiatalok sokan vannak együtt, nem nehéz észrevenni eltérő magatartásukat. Fölismerhető a közösség vágya az elszigetelődés elkerülésére, az Abszolútum utáni többé-kevésbé tudatos szomjúság; látható bennük valami eltitkolt hit, ami tisztulni szeretne, s követni az Urat; érezhető bennük a döntés a megkezdett út folytatására, s az igény, hogy másokkal is megosszák a hitet.

62. Ennek érdekében meg kell újítani az ifjúsági lelkipásztorkodást, melyet életkor szerint kell tagolni, s melyben figyelembe kell venni a gyermekek, a serdülők és az ifjak életállapotát. Ennek a lelkipásztori gondoskodásnak következetesnek és egyöntetűnek kell lennie, türelmesen meghallgatva a fiatalok kérdéseit, hogy a társadalom építésének és evangelizálásának aktív szereplőivé válhassanak.

Ezért elő kell segíteni a fiatalok közötti találkozásokat, a kölcsönös meghallgatás és az imádság légkörének kialakítására. Nem kell attól félni, hogy igényesek legyünk velük, amikor lelki gyarapodásukról van szó. Meg kell mutatni nekik az életszentség útját, készíteni kell őket, hogy vállalják Jézus követését, amihez a komoly szentségi életből nyerhetik az erőt. Így ellen tudnak majd állni annak a kultúrának, mely gyakran felszínes, sőt az evangéliummal ellentétes értékek kínálatával akarja félrevezetni őket, s képessé válhatnak arra, hogy bármilyen léthelyzetben, beleértve a szórakozást és a pihenést is, a keresztény lelkületet tükrözzék.[113]

Most is élénken a szemem előtt van oly sok fiatal örvendező arca, akik az Egyház és a világ igazi reménységei, és a Szentléleknek – aki fáradhatatlanul ad új meg új energiákat – beszédes jelei. Én találkoztam velük, különböző országokban tett látogatásaim és a feledhetetlen Ifjúsági Világnapok alkalmával.[114]

Figyelem a tömegtájékoztató eszközökre

63. A tömegtájékoztató eszközök jelentősége miatt az európai egyháznak különös figyelmet kell fordítania ezen eszközök változatos világára. Ez többek között magában foglalja a keresztények megfelelő képzését, azokét is, akik a médiában dolgoznak, s azokét is, akik használják ezeket az eszközöket, hogy megfelelően uralják ezeket az új kifejezési formákat. Különös gonddal kell

kiválasztani azokat a személyeket, akiket az evangéliumi üzenetnek a médián keresztül történő közlésével bíznak meg. Nagyon hasznos lesz az egyházak közötti információ- és stratégia-csere az ilyen hírközlés különféle módjairól. Nem szabad elmulasztani a hírközlés helyi eszközeinek kiépítését, akár plébániai szinten.

Ugyanakkor be kell kapcsolódni a tömegtájékoztatás folyamataiba, hogy jobban tartsák tiszteletben az információ igazságát és az emberi személy méltóságát. Ezzel kapcsolatban fölhívom a katolikusokat, hogy vegyenek részt a tömegtájékoztatásban dolgozóakra vonatkozó törvénykönyv kidolgozásában, de úgy, hogy érvényesülni engedik azokat a szempontokat, melyeket a Szentszék illetékes szervei az imént határoztak meg[115], s amit a szinoduson résztvevő püspökök így soroltak: „az emberi személy méltóságának és jogainak tisztelete, beleértve a magánszférához való jogot is, az igazság, az igazságosság, az emberi, kulturális és spirituális értékek szolgálata; a különböző kultúrák megbecsülése, a kisebbségi csoportok és a gyengébbek védelme, hogy el ne tűnjenek a nagy tömegben; a közjó keresése a részleges érdekek vagy a pusztán gazdasági szempontok uralma fölött”. [116]

A pogányokhoz szóló küldetés

64. Jézus Krisztus és az ő evangéliumának csak európai keretek közé szorított hirdetése a remény hiányának volna aggasztó jele. Az evangélium hirdetőit igazi keresztény remény élteti, amikor kitárulnak az egyetemes horizontok felé, melyek lehetővé teszik, hogy mindenkinek ingyen ajánlják föl azt, amit ők maguk is ajándékba kaptak. Így a pogányok felé irányuló küldetés a remény evangéliuma által megformált Egyház megnyilvánulása lesz, mely mindig megújul és megifjodik. Az európai egyház ezt évszázadokon át tudta: misszionárius férfiak és nők megszámlálhatatlan serege indult más népekhez és kultúrákhoz, s hirdették Jézus Krisztus evangéliumát az egész világ népeinek.

A mai Európa egyházát ugyanennek a missziós buzgóságnak kell lelkesítenie. A papok és a szerzetesek létszámának csökkenése bizonyos országokban egyetlen részegyházat sem akadályozhat abban, hogy magáévá tegye az egyetemes Egyház igényeit. Mindegyikük támogathatja a pogány misszió előkészítését, s így válaszolhat nagylelkűen arra a kérésre, mely sok, az evangélium megismerésére vágyó nép és nemzet részéről érkezik feléjük. A többi kontinensek – különösen Ázsia és Afrika – egyházai még mindig az európai egyházakra tekintenek, várva, hogy folytassák missziós hivatásuk teljesítését. Az európai keresztények nem szakíthatnak történelmükkel.[117]

Az evangélium: a mai és a mindenkori Európa könyve

65. Amikor a 2000. év Nagy Jubileumának megnyitásakor átléptem a szent kapun, az Egyház és a világ színe előtt magasba emeltem az evangéliumos könyvet. Ez a gesztus, melyet minden püspök szerte a világon a maga székesegyházában megtett, utal a feladatra, ami ma és mindig vár az Egyházra kontinensünkön.

Európai Egyház, az evangéliumos könyvvel lépj az új évezredbe! Minden hívő hallja meg a zsinati buzdítást, hogy a Szentírás gyakori olvasásával „jussanak el »Krisztus fönsége ismeretére« (Fil 3,8), »aki ugyanis nem ismeri a Szentírást, nem ismeri Krisztust«”. [118] A Szentírás változatlanul kincsesház az Egyház és minden keresztény számára: az Ige figyelmes tanulmányozásában táplálékot és erőt találunk minden nap küldetésünk teljesítéséhez.

Vegyük kézbe ezt a könyvet! Az Úrtól fogadjuk el, aki állandóan kínálja nekünk Egyháza által (vö. Jel 10,8). Nyeljük le és emésszük meg (vö. 10,9), hogy életünk élete legyen. Aprólékosan ízleljük: fát fáradtságos lesz, de örömet fog okozni, mert édes, mint a méz (vö. 10,9–10). Be fog férfinak és nőnek átadni, akikkel csak találkozunk.

tölteni minket a remény, és képesek leszünk minden

NEGYEDIK FEJEZET

A REMÉNY EVANGÉLIUMÁNAK ÜNNEPLÉSE

„A trónon ülőnek és a Báránynak dicséret, tisztelet, dicsőség és hatalom örökkön örökké”
(Jel 5,13)

Imádkozó közösség

66. A remény evangéliumát – annak az igazságnak a hirdetését, mely szabaddá tesz (vö. Jn 8,32) – ünnepelni kell. A Jelenések könyvében leírt látomás szerint a Bárány színe előtt a dicsőítés és az imádás ünnepi liturgiája kezdődik: „A trónon ülőnek és a Báránynak dicséret, tisztelet, dicsőség és hatalom örökkön örökké” (5,13). E látomás, mely kinyilatkoztatja Istent és a történelem értelmét, „az Úr napján” (1,10), a vasárnap összegyűlt közösségben újra átélt föltámadás napján történik.

Az Egyház, amely befogadja ezt a kinyilatkoztatást, imádkozó közösség. Imádkozva hallgatja Urát, és azt, amit a lélek mond neki: imádj, dicséri és áldja az Urat, és várja az ő eljövételét: „Jöjj el, Úr Jézus” (22,16–20). Ezzel azt fejezi ki, hogy csak tőle várja az üdvösséget.

Neked is, Isten Európában élő Egyháza, imádkozó közösségnek kell lenned, a szentségekkel, a liturgiával és egész életeddel ünnepelve az Urat. Az imádságban fogod fölfedezni újra az Úr éltető jelenlétét. Így, ha minden cselekedeted gyökere az Úrban van, föl tudod majd ajánlani az európaiaknak a Vele való találkozást és az igazi reményt, mely egyedül képes teljesen kielégíteni a – mai Európában föléledt vallásos érdeklődés különböző formáiban rejlő – vágyat Isten után.

I. A liturgia új felfedezése

A vallásos érzék a mai Európában

67. Annak ellenére, hogy az európai földrész nagy területei elkereszténytelenednek, mutatkoznak jelek, melyek alapján kezd kirajzolódni egy olyan Egyház arca, mely hittel hirdeti, ünnepli és szolgálja az Urat. Vannak ugyanis hiteles keresztények, akik a szemlélődés csendjében élnek, hittel vesznek részt spirituális kezdeményezésekben, élnek az evangéliumot a maguk mindennapjaiban, s a legkülönbözőbb hivatásokban tanúskodnak róla. Megfigyelhetők a „népi

életszentség” megnyilvánulásai is, melyek mutatják, hogy a mai Európában sem lehetetlen személyesen és hiteles közösségi formákban megélni az evangéliumot.

68. A hit sok igaz formája mellett létezik Európában bizonyos meghatározatlan, s olykor eltévelyedett vallásosság is. Jelei azokban az emberekben, akiktől származnak, gyakran általánosak és felszínesek, sőt olykor ellentmondásosak. Világosan tapasztalható jelenségei a spiritualizmusba menekülés, a vallási szinkretizmus és ezoterika, a mindenáron rendkívüliséget keresés, és szélső esetben olyan deviáns magatartások, mint a veszedelmes szektákhoz és álvallásokhoz való csatlakozás.

A lelki táplálék utáni általános vágyat megértéssel kell fogadni és meg kell tisztítani. Az ember előtt – aki még ha homályosan is, de érzi, hogy nem élhet pusztán a kenyérből – az Egyháznak meggyőzően kell tanúskodnia arról a válaszról, melyet Jézus a kísértőnek mondott: „Nem csak kenyérral él az ember, hanem minden igével is, mely Isten szájából való” (Mt 4,4).

Az ünneplő Egyház

69. A mai társadalomban, mely gyakran elzárkózik a transzcendens valóság elől, belefullad a fogyasztói magatartásba és gyakran válik a bálványimádás régi és új formáinak martalékává, ugyanakkor szomjazik valami, a közvetlenül tapasztalható valóságon túli dologra, az európai egyház előtt álló feladat súlyos, mindazonáltal fölemelő. E feladat részletei: újra föl kell fedezni a „misztérium” iránti érzéket; meg kell újítani a liturgikus ünnepléseket, hogy beszédesebb jelei legyenek az Úr Krisztus jelenlétének; új lehetőségeket kell biztosítani a csendnek, az imádságnak és a szemlélődésnek; vissza kell térni a szentségekhez, főként az Eucharisziához és a gyónáshoz, mint a szabadság és az új remény forrásaihoz.

Ezért sürgető felhívással fordulok hozzád, Európában élő Egyház: légy olyan Egyház, mely imádkozik, Istent dicséri, elismeri az ő abszolút elsőbbségét, és örvendező hittel magasztalja őt. Fedezd föl újra a misztérium iránti érzéket: alázatos hálával éld át a misztériumot, s meggyőződéses és másokat is magával ragadó örömmel tanúskodj róla. Ünnepekd Krisztus üdvösségét: fogadd be mint olyan ajándékot, ami szentségi jellé tesz, és alakítsd az életedet Isten előtt kedves lelki áldozattá (vö. Róm 12,1).

A misztérium iránti érzék

70. Bizonyos jelenségek már mutatják a misztérium iránti érzék éledését, magukban a liturgikus cselekményekben, melyeknek épp a misztériumba kell bevezetniük az embert. Ezért az Egyházban újjá kell élesíteni a hiteles liturgikus érzéket. A liturgia ugyanis, miként a szinodusi atyák emlékeztettek rá^[119], a megszentelés eszköze; az Egyház hitének ünneplése; a hit átadásának eszköze; a Szentírással és az egyházatyák tanításával a hiteles és megbízható lelkiesség forrása. Miként a keleti egyházak hagyománya is hangsúlyozza, a liturgia által a hívők közösségre lépnek a Szentháromsággal, kegyelmi ajándékként megtapasztalják az isteni természetben való részesedést. Így a liturgia elővételezi a végső boldogságot és részt ad a mennyei dicsőségben.

71. A liturgikus ünneplésekben Jézusnak kell a középpontban állnia, hogy megvilágosítson és vezessen bennünket. A liturgiával tudjuk a leghatározottabb választ adni azokra a kérdésekre, melyekkel a meghatározatlan, s olykor eltévelyedett vallásosság fordul közösségeink felé. Az Egyház liturgiája nem az ember vágyainak és félelmeinek csillapítása, hanem az Atyát tisztelő és dicsőítő, élő Jézus meghallgatása és befogadása, hogy vele együtt dicsőítsük és tiszteljük az Atyát. Az egyházi ünneplések azt hirdetik, hogy a mi reménységünk Istentől való, a mi Urunk Jézus Krisztus által.

A liturgiát mint a Szentháromság művét kell megélnünk. Az Atya tevékenykedik értünk az ünneptelt misztériumokban; ő beszél hozzánk, ő bocsát meg, ő hallgat meg minket, s ajándékozza nekünk Szent Lelkét; őhozzá fordulunk, őt hallgatjuk, dicsőítjük és hívjuk segítségül. Jézus az, aki megszentelésünkért tevékenykedik azáltal, hogy misztériumának részesévé tesz minket. A Szentlélek az, aki kegyelmével működik és Krisztus testét, az Egyházat alkotja meg belőlünk.

A liturgiát úgy kell átélnünk, mint az eljövendő dicsőség, reménységünk végső céljának hirdetését és elővételezését. Miként a Zsinat tanítja: „a földi liturgiában annak a mennyei liturgiának előízét élvezzük, melyet Jeruzsálemben ünnepelnek, a szent városban, ahová zarándokként tartunk, (...) amíg Krisztus, a mi életünk meg nem jelenik, és vele együtt mi is meg nem jelenünk dicsőségében.”^[120]

A liturgikus nevelés

72. A II. Vatikáni Zsinat után jelentős haladást értünk el a liturgia hiteles átélése irányában, de még sok a teendő. Állandó megújulásra és folyamatos képzésre van szüksége mindenkinek:

a klérusnak, a szerzeteseknek és a laikusoknak egyaránt.

Az igazi megújulás nem önkényes ötletek kiszolgálása, hanem a misztérium iránti érzék egyre tudatosabbá tétele, annak érdekében, hogy a liturgia a Szentháromság nagy és szent misztériumával való közösség alkalmává váljék. Az európai egyház akkor fogja valóban táplálni a reményt és fölkínálni azoknak, akik elvesztették, ha a szent cselekményeket az őszinte lelki élet kifejezéseként, az Istennel való találkozás és az ő ajándékainak befogadásaként végzi.

73. Ennek érdekében igen nagy erőfeszítéseket kell tenni a nevelésben. Hogy jobban meg lehessen érteni az Egyház liturgikus cselekményeinek igazi értelmét, a liturgikus nevelésnek a szertartásokról szóló oktatás mellett magában kell foglalnia a hiteles lelkiség elméletét és gyakorlati megvalósítását is.^[121] Ezért nagyobb hangsúlyt kell kapnia az igazi „liturgikus műsztagógiának (beavatásnak)”, hogy a maga feladatainak megfelelően minden hívő tevékenyebben vehessen részt a szent cselekményekben, különösen az Eucharishtiában.

II. A Szentségek ünneplése

74. Kiemelkedő helyet kell biztosítani a szentségek kiszolgáltatásának, melyek Krisztus és az

Egyház cselekményei és arra rendeltettek, hogy dicsőítsék Istent, megszenteljék az embereket és építsék az egyházi közösséget. Tudván, hogy a szentségekben maga Krisztus tevékenykedik a Szentlélek által, a legnagyobb gonddal kell kiszolgáltatni azokat, és meg kell teremteni a megfelelő környezetet. Az európai részegyházak a lelkipásztorkodásban nagyobb gondot fordítanak a szentségekre, hogy a hívők mélyebben megismerhessék azokat. A szinodusi atyák e követelménnyel két veszedelmet akartak elkerülni: bizonyos helyeken elveszni látszik a szentségek megbecsülése és semmibe veszik az ünnepelt misztériumokat; másrészt sok megkeresztelt ember szokásokat és hagyományokat követve szentségekhez járul ugyan életének nagy fordulóján, de nem él az Egyház útmutatásai szerint a szentségeknek megfelelően.^[122]

Az Eucharisztia

75. Az Eucharisztia, a legnagyobb ajándék, amit Krisztus az Egyháznak adott, a misztériumban megjeleníti Krisztus üdvösségért bemutatott áldozatát: „Az Eucharishtiában ugyanis benne van az Egyház minden lelki java, tudniillik maga Krisztus, a mi húsvéti bárányunk és élő kenyerekünk”.^[123] Belőle, „az egész keresztény élet forrásából és csúcspontjából”^[124] merít az Egyház zarándokútján, mert benne találja meg minden reményének forrását. Az Eucharisztia ugyanis „erőt ad életünkhöz, elveti bennünk az élő remény magvát, mindegyikünk sajátos mindennapi odaadásához”.^[125]

Mindannyian arra vagyunk hivatva, hogy megvalljuk az Eucharishtiába, „az eljövendő dicsőség zálogába” vetett hitünket, bizonyosan abban, hogy a Krisztussal való közösség, melyet most mint zarándokok a halandó életben megélünk, elővételezi annak a napnak végső találkozását, melyen „hasonlók leszünk őhozzá, mert látni fogjuk őt, amint van” (1Jn 3,2). Az Eucharisztia „az örökkévalóság kóstolója az időben”, isteni jelenlét és Istennel való közösség; Krisztus húsvétjának emlékezete, és természete szerint a kegyelem hordozója az emberi történelemben. Megnyit az isteni jövő felé; Krisztussal, testével és vérével való közösség, ezért részesedés Isten örök életében.^[126]

A kiengesztelődés szentsége (a gyónás)

76. Az Eucharishtiával együtt a szentgyónás szentségének is alapvető szerepet kell kapnia a remény visszaszerzésében: „az Istentől nyert megbocsátás személyes tapasztalata mindannyiunk számára a jövő szempontjából minden remény lényeges alapja”.^[127] A ma sokakat eltöltő rezignáció egyik gyökere a képtelenség a bűnök beismerésére és a bocsánatkérésre; e képtelenség gyakran abból a magányból következik, ami azt az embert tölti el, aki úgy él, mintha Isten nem létezne, s ezért számára nincs senki, akitől bocsánatot kérhetne. Aki ellenben bűnösnek vallja magát és ráhagyatkozik a mennyei Atya irgalmasságára, megtapasztalja az igazi szabadulás örömét, és folytatni tudja az életet anélkül, hogy tulajdon nyomorúságának rabjává válna.^[128] Elnyeri az újrakezdés kegyelmét és motívumokat talál a reményhez.

Ezért az európai egyházban újjá kell éleszteni a kiengesztelődés szentségét. Azonban hangsúlyozzuk, hogy a szentség formája a bűnök személyes megvallása és az azt követő, egyéni

feloldozás. A gyónó és gyóntató e találkozását a gyónás szertartásának egyéb formáival szemben elsőbbség illeti. A bűn iránti érzék általános elvesztésével és az erkölcsi relativizmus és szubjektivizmus fölfogásával szemben minden egyházi közösségnek gondoskodnia kell a komoly lelkiismeretformálásról.^[129] A szinodusi atyák sürgették, hogy világosan kell tanítani a személyes bűn mibenlétéről és Istennek a pap szolgálata által elnyerhető személyes megbocsátásának szükségességéről. Az általános feloldozás nem alternatívája a bűnbánat szentsége kiszolgáltatásának^[130]

77. A papokhoz fordulva buzdítom őket, hogy nagylelkűen legyenek készségesek a gyóntatásra, s maguk is adjanak példát rendszeres gyónásukkal. Ajánlom nekik, hogy gondoskodjanak erkölcstani ismereteik frissítéséről, hogy hozzáértéssel tudjanak szembenézni korunk személyes és társadalmi erkölcsiségének problémáival. Különös figyelmet fordítsanak híveik konkrét életkörülményeinek megismerésére, türelemmel tanítsák őket a keresztény erkölcsi törvény követelményeire, és segítsenek nekik úgy gyónni, hogy az örömteli találkozás lehessen az irgalmas mennyei Atyával.^[131]

Imádság és élet

78. A szentmise mellett elő kell mozdítani a többi közösségi imádságot is^[132], segítve a liturgikus imádság és a többi imaforma közti kapcsolat fölfedezését. Folytatva a latin Egyház hagyományát, ápolni kell az Eucharisztia imádásának szentmisén kívüli különféle formáit: egyéni szentségimádás, szentségkitétel, szentségi körmenetek. Mindezt úgy kell tekinteni, mint az Úrnak az Oltáriszentségben való maradandó jelenlétébe vetett hit megnyilvánulását.^[133] A zsolozsma egyéni vagy közösségi végzésekor – melynek különleges értékére a laikus hívők figyelmét is fölhívta a II. Vatikáni Zsinat – tanítani kell ennek az eucharisztikus misztériummal való kapcsolatát.^[134] A családokat buzdítani kell, hogy biztosítsanak teret a közös imádságnak, hogy így az egész házasság- és családi életet az evangélium világosságában tudják értelmezni. E családi imádságból és Isten szavának hallgatásából formálódik az a családi liturgia, mely ritmust tud adni a család egész életének.^[135]

A közösségi ima minden formája föltételezi az egyéni imádságot. Egy-egy személy és Isten között a rejtekben zajlik az igazságnak az a párbeszéde, mely az Atyához Jézus Krisztus által a Szentlélekben végzett dicsőítésben, hálaadásban és könyörgésben fejeződik ki. A személyes imádságot, ami a megkeresztelt lélek lélegzése, soha nem szabad mellőzni. Erre nevel a személyes imádság és a liturgikus imádság közötti kapcsolat újrafelfedezése is.

79. Különleges figyelmet kell szentelni a népi jámborságnak is.^[136] E jámborsági formák a különféle társulatok, zarándoklatok, búcsújárások révén széles körben élnek Európa régióiban, és gazdagítják a liturgikus esztendőt, s családi és társas szokásokban és gyakorlatokban is megnyilvánulnak. A lelkipásztoroknak a népi jámborságot becsülniük és támogatniuk kell, s meg is kell újítani, úgy, mint Isten népe bölcsességének sajátos kifejeződését. Ilyen a rózsafüzér is. Most, a rózsafüzér évében szívesen ajánlom imádkozását, mert „a rózsafüzér, ha a maga teljes

jelentését újra fölfedezzük, a keresztény élet szívéhez visz közelebb, s rendszeres és termékeny spirituális és nevelő alkalmat kínál a személyes szemlélődéshez, Isten népének formálásához és az új evangelizációhoz”.[\[137\]](#)

A népi jámborsággal kapcsolatban mindig ügyelni kell bizonyos megnyilvánulások félreérthetőségére, s meg kell óvni az elvilágiasodás következményeitől, a fogyasztói szellemtől és a babonáságtól, hogy érett és hiteles formákban tudjon élni. Türelmes pedagógiára van szükség ahhoz, hogy a népi jámborság összhangban legyen az Egyház liturgiájával és kapcsolatban maradjon a szentségekkel.

80. Nem szabad elfelejteni, hogy „az Isten előtt kedves lelki áldozat” (vö. *Róm 12,1*) elsősorban a mindennapi életben valósul meg a szeretet szabad és nagylelkű önátadásában a látszólagos erőtlenség pillanataiban is. Így az életet a csalhatatlan remény táplálja, mert egyedül Isten hatalmára és Krisztus győzelmére támaszkodik: ezt az életet Isten vigasztalásai töltik el, melyekkel nekünk is vigasztalnunk kell másokat, akikkel utunkon találkozunk.

Az Úr napja

81. Példaértékű és sok mindenre emlékeztető a remény evangéliumának ünneplésével kapcsolatban az Úr napja.

A jelen körülmények aránylag szűkre vonják a lehetőségek körét, hogy a keresztények a vasárnapot egészen úgy éljék meg, mint az Úrral való találkozás napját. A vasárnapból nem ritkán merő „hétvége”, egyszerű pihenőnap lesz. Ezért gondos lelkipásztori munkára van szükség a nevelésben, a lelki életben és a társas kapcsolatokban, hogy az emberek igazán meg tudják élni a vasárnapot.

82. Ezért megismétlem a fölhívást, hogy szerezzük vissza az Úr napjának mély jelentését:[\[138\]](#) a szentmisén való részvétellel és keresztény és testvéri örömben gazdag pihenéssel kell megszentelni. Úgy kell megünnepelni, mint az egész istentisztelet központját, mely szüntelenül hirdeti az örök életet, éleszti a reményt és bátorít az életre. Ezért bátran meg kell védeni minden támadástól, és oda kell hatni, hogy a munkaszervezésben tartsák tiszteletben, hogy a vasárnap az ember és általa az egész társadalom javát szolgálja. Ha ugyanis a vasárnapot megfosztanák eredeti tartalmától és nem maradna benne megfelelő hely az imádságnak, a pihenésnek, a közösségnek és az örömeinek, megeshet, hogy „az ember olyan szűk horizontba zárul, hogy többé már nem képes látni az » eget«. Bármennyire felöltözik tehát az ünnepre, belsőleg képtelenné válik az »ünneplésre«.”[\[139\]](#) És az ünnep nélkül a reménynek már nem volna hol lakást vennie.

ÖTÖDIK FEJEZET

A REMÉNY EVANGÉLIUMÁNAK SZOLGÁLATA

A szeretet útja

83. Amit a Lélek az egyházaknak mond, ítéletet tartalmaz az életükről. Ez az ítélet a tetteket és a magatartásformákat teszi mérlegre. A „tudok tetteidről” kezdet kis változtatással mind a hét egyháznak írt levélben refrénként szólal meg. A pozitívnak bizonyuló tettek a fáradtság, az állhatatosság, a türelem, a megpróbáltatás, a szorongatás, a szegénység, az üldözésekben a hűség, a szeretet, a hit és a szolgálat gyümölcsei. Mindezt úgy is olvashatjuk, mint egy olyan Egyház leírását, mely nemcsak hirdeti és ünnepli az Úrtól jövő üdvösséget, hanem konkrétan „éli” is. Hogy az Európában élő egyház is szolgálhassa a remény evangéliumát, a szeretet útját kell járnia. Azt az utat, mely az evangelizáló szereteten, a sokféle szolgálaton, a határtalan és megtorpanást nem ismerő nagylelkűség döntésein át vezet

I. A szeretet szolgálata

Közösségben és szolidaritásban

84. A kapott és ajándékozott szeretet mindenkinek alapvető tapasztalata, melyben megszületik a remény. „Az ember képtelen szeretet nélkül élni. Magára marad, érthetlenné válik önmaga számára, értelmét veszíti az élete, ha szeretetet nem kap, szeretetet nem talál, nem vehet benne részt és nem teheti a szeretetet magáévá.”^[140] A mai európai egyház feladata, hogy segítse a kortársakat megtapasztalni az Atyaisten és Krisztus szeretetét a Szentlélekben a szeretet tanúságtételével, melynek önmagában evangelizáló ereje van.

Lényegében ez az „evangélium”, a minden embernek szóló örömhír: Isten előbb szeretett minket (vö. *1Jn 4–10.19*); Jézus mindvégig szeretett minket (vö. *Jn 13,1*). A Szentlélek ajándékának köszönhetően Isten szeretete kiárad a hívőkbe, és képessé teszi őket arra, hogy szeressenek: ez a szeretet él minden tanítvány és az egész Egyház szívében (vö. *2Kor 5,14*). S épp, mert Istentől kapott ajándék, a szeretet parancs az ember számára (vö. *Jn 13,34*).

Ezért a szeretetben élt élet mindenkinek szóló örömhír, mely láthatóvá teszi Isten szeretetét, aki soha senkit el nem hagy. Végző soron ez azt jelenti, hogy az elveszett embernek valós alapot ad ahhoz, hogy újra reménykedjék.

85. Az Egyháznak – mint „a megélt szeretet talán nem mindig megfelelő látható jelének” – az a hivatása, hogy „elvigye a férfiakat és a nőket az Isten és az őket kereső Krisztus szeretetével való találkozásra”.^[141] Az Egyház – mint „jele és eszköze az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész emberi nem egységének”^[142] – ezt bizonyítja, amikor az egyes személyek, családok és közösségek igazán megélik a szeretet evangéliumát; más szavakkal, egyházi közösségeink arra hivatottak, hogy a közösség gyakorlóterei legyenek.

A szeretet tanúságtételének természetesen túl kell terjednie az egyházi közösség keretein, hogy minden embert elérjen; s ezáltal a mindenkinek szóló szeretet a hiteles szolidaritás kovásza legyen az egész társadalom számára. Amikor az Egyház gyakorolja a szeretetet, erősíti a

„szolidaritás kultúráját” és hozzájárul az emberi együttélés egyetemes értékeinek fölélesztéséhez.[143]

II. Az ember szolgálata a társadalomban

Visszaadni a szegényeknek a reményt

86. Az egész Egyház feladata, hogy visszaadja a reményt a szegényeknek. Számára a szegények befogadása és szolgálata Krisztus befogadását és szolgálatát jelenti (vö. Mt 25,40). A szegények iránti szeretet pozitív diszkriminációja a keresztény élet és az evangélium szolgálatának elengedhetetlen dimenziója.

Szeretni a szegényeket és megmutatni nekik, hogy Isten különösen szereti őket, annak elismerését jelenti, hogy a személynek önértéke van, bármilyen gazdasági, kulturális, szociális helyzetben legyen is; és segíteni, illetve becsülni kell képességeit.

87. Nem maradhatunk közömbösek a munkanélküliség jelenségeivel szemben, mely sok európai nemzet számára súlyos csapás, s ráadásul társulnak hozzá a növekvő migrációval kapcsolatos problémák is. Az Egyháznak emlékeztetnie kell mindenkit arra, hogy a munka olyan érték, mellyel az egész társadalomnak törődnie kell.

Az Egyház, gondosan ügyelve az ember központi szerepére, hirdeti azokat az etikai elveket, melyeknek vezérelniük kell a kereskedelmet és a gazdaságot, de nem mulasztja el a dialógus keresését a politikusokkal, a tőkésekkel és a vállalkozókkal sem. [144]E dialógus hozzá akar segíteni egy olyan Európa építéséhez, mely a népek és személyek közössége, reménykedő, szolidáris közösség, mely fölött nem kizárólag a piac törvényei uralkodnak, hanem határozottan gondoskodik az emberi méltóság megőrzéséről, még a gazdasági és társadalmi kapcsolatokban is.

88. Kellő figyelmet kell fordítani a betegek lelkipásztori gondozására is. Tekintettel arra, hogy a betegség olyan szituáció, melyben az élet értelmének lényeges kérdései vetődnek föl, „a jóléti és teljesítménycentrikus társadalomban, a testkultusz, a szenvedés és a fájdalom kiiktatása és az örök ifjúság mítosza által meghatározott kultúrában”[145]az egyik elsőrangú feladat a betegek gondozása. Ennek érdekében támogatni kell egyrészt a megfelelő lelkipásztori munkát a gyógyintézetekben, például kórházlelkészek, önkéntesek társulásai, egyházi intézmények s a betegek családjának támogatása által; másrészt megfelelő lelkipásztori segítséget kell nyújtani az orvosoknak és ápolóknak, ők ugyanis minden áldott nap az életet szolgálják. Elvárják tőlük, hogy a betegeknek különleges lelki támaszt is nyújtsanak, ami föltételezi az őszinte emberi kapcsolat melegét.

89. Végül nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a föld javait olykor nem a kellő módon használjuk.[146] Az ember ugyanis megfélekedve a küldetésről, mely arra szól, hogy bölcsen és szeretettel művelje meg és őrizze a földet (vö. Ter 2,15), sokfelé elpusztította az erdőket és mezőket, beszennyezte a vizeket és a levegőt, fölforgatta a hidrológiai és atmoszférikus

rendszereket, és hatalmas területeket tett sivataggá.

A remény evangéliumának szolgálata ebben a vonatkozásban is azt jelenti, hogy új elkötelezettséggel kell a földi javak használata felé fordulni, fölébresztve a figyelmességet, mely nemcsak megőrzi a természetes környezetet, hanem védi a személy életminőségét, és az eljövendő nemzedékeknek a Teremtő terveivel jobban harmonizáló környezetet készít elő.

A házasság és a család igazsága

90. Az európai egyháznak minden területen újra és hűségesen meg kell fogalmaznia a házasságra és a családra vonatkozó igazságot.^[147] Ennek szükségét égetően érzi, mert tudja, hogy ennek alapján mondanak ítéletet evangelizáló küldetéséről, melyet Jegyese és Ura bízott rá, s mely ma eddig szokatlan erővel sürget. Nem kevés kulturális, társadalmi és politikai tényező hat ugyanis együtt, s ennek következtében a család egyre nyilvánvalóbban válságba kerül. E tényezők különféle mértékben veszélyeztetik az emberi személy igazságát és méltóságát, s kezdik vitatni magát a család fogalmát. A házasság fölbonthatatlanságát egyre kevésbé becsülik; az együttélésnek törvényes elismerést követelnek, s egyenlővé teszik a törvényes házassággal; kísérletek történnek az egyneműek házasságának elfogadtatására is.

Ilyen körülmények között az Egyháznak újult erővel kell hirdetnie azt, amit az evangélium mond a házasságról és a családról, hogy megerősítse értelmét és értékét Isten üdvözítő tervében. Nagyon határozottan kell állítani, hogy a házasság és a család intézménye Isten akaratából való. Újra föl kell fedezni a családnak mint az élet és a szeretet bensőséges, az új személyek nemzésére nyitott közösségének igazságát^[148], továbbá a „családi egyház” méltóságát és részesedését az Egyház küldetésében és a társadalom életében.

91. A szinodusi atyák szerint el kell ismerni, hogy a szeretetben megélt mindennapokban nagyon sok család tesz tanúságot Jézus látható jelenlétéről, aki kíséri és erősíti őket Szent Lelkének ajándékával. A család támogatása érdekében el kell mélyíteni a házasság és a család teológiáját és lelkeségét; teljes egészében és határozottan kell hirdetni és hatékony példákön meg kell mutatni az egy férfi és egy nő fölbonthatatlan és életadásra nyitott kapcsolataként értelmezett házasság és a ráépülő család igazságát és szépségét; minden egyházi közösségben biztosítani kell a megfelelő és jól szervezett családi pasztorációt. Ugyanakkor az Egyház részéről anyai gondoskodással kell fölkinálni a szükséges segítséget a nehéz helyzetben lévőknek, például a leányanyáknak, az elváltaknak, az elhagyott gyermekeknek. Minden esetben serkenteni, segíteni és kísérni kell a családok szerepvállalását – akár egyenként, akár szövetségben lépnek föl – az Egyházban és a társadalomban, és fáradozni kell azért, hogy az egyes államokban és az Európai Unióban igazi és megfelelő családpolitikát folytassanak.^[149]

92. Különös figyelmet kell fordítani a fiatalok és a jegyesek szeretetre nevelésére, megfelelő kurzusok szervezésével, melyek a házasság szentségére készítenek föl, és segítik őket, hogy tisztán érkezzenek el az esküvőhöz. Az Egyház anyai szeretete mutatkozik meg abban is, hogy a

házasság megkötése után is törődik az új házasságokkal

93. Végül az Egyháznak anyai jósággal kell fordulnia az olyan házasságok felé is, melyekben könnyen elvész a remény. „Sok tönkrement házasság láttán az Egyháznak nem szigorú és kitzasztó ítéletet kell mondania, hanem a nagy emberi drámák sebeire Isten szavának fényét kell vetítenie és irgalommal kell azokat kezelnie. Ezzel a lelkiüettel fordul a családi pasztoráció az elvált és új polgári házasságot kötött hívők felé is. Ezek az emberek nincsenek kizárva a közösségből, sőt arra hivatottak, hogy vegyenek részt a közösség életében és törekedjenek az evangéliumi igényesség szellemében gyarapodni. Az Egyház nem hallgatja el az ilyen házasságok helyzetének objektív, morális rendetlenségét s annak a szentségi életre vonatkozó következményeit sem, mégis meg akarja mutatni anyai közelségét”.^[150]

94. Amennyiben a remény evangéliumának szolgálata megkülönböztetett figyelmet követel a család iránt, annyiban kétségtelen, hogy a családoknak is pótolhatatlan feladata van a remény evangéliumával kapcsolatban. Éppen ezért bizalommal és szeretettel ismétlem meg az összes, Európában élő keresztény család felé: „Családok, legyetek azok, akik vagytok!” Isten szeretetének eleven megjelenítói vagytok: az a küldetésetek, hogy „örizzétek, nyilvánítsátok ki és közöljétek a szeretetet, amely eleven visszhangja és tükröződése annak a szeretetnek, mellyel Isten az emberi nemet, valamint az Úr Krisztus az ő menyasszonyát, az Egyházat szereti”.^[151]

Ti vagytok „az élet szentélye (...), az a hely, ahol az életet, Isten ajándékát megfelelő módon lehet befogadni és megvédeni sokféle támadás ellen, s ahol az élet az igazi emberi növekedés igényei szerint tud bontakozni”^[152]

Ti vagytok a társadalom alapja, mert a személy és a polgári élet „humanizációjának”^[153], a szeretetben és szolidaritásban megélt társas kapcsolatok kialakításának elsődleges helye vagytok.

Ti legyetek a remény evangéliumának hiteles tanúi; mert ti vagytok a „gaudium et spes”, 'az öröm és a remény'.^[154]

Az élet evangéliumának szolgálata

95. Komoly aggodalmakat támaszt a népesség fogyása és elöregedése több európai országban; a születések számának csökkenése ugyanis azt jelzi, hogy egy nép nem bízik a saját jövőjében; a remény hiányának világos jele, a mai társadalmat átható „halál kultúrájának” megnyilvánulása.^[155]

A születések számának csökkenésével együtt meg kell említenünk más jeleket is, melyek hozzájárulnak az élet értékének elhomályosodásához, és elszabadítanak bizonyos összeesküvést az élet ellen. E szomorú jelenségek közé tartozik elsősorban az abortusz terjedése, amit olyan vegy- és gyógyszerekkel is végre tudnak hajtani, melyek lehetővé teszik az orvosi beavatkozás

elkerülését és az abortuszt kivonják a társadalmi felelősség minden formája alól. Az abortusznak kedvez a földrész sok államának törvényhozása is, mely engedélyez egy olyan cselekményt, ami önmagában „iszonyatos gaztett”^[156], és mindig súlyos erkölcsi rendellenességet jelent.

Nem feledkezhetünk meg azokról a merényletekről sem, melyeket „emberi embriók ellen követnek el, azzal, hogy önmagukban megengedett célok érdekében gyilkolnak”, vagy a magzati diagnosztika módszereit nem gyógyító céllal használják, hanem „fajnemesítő meggondolással, mely megengedi a szelektív abortuszt”^[157].

Szólnunk kell arról az Európa néhány részében mutatkozó irányzatról is, mely lehetségesnek tartja a saját élet vagy egy másik ember életének tudatos befejezését: emiatt terjed a titkolt vagy nyíltan végrehajtott eutanázia, melynek követelik törvényes jóváhagyását, s néhány esetben ez már meg is történt.

96. Ilyen körülmények között az élet evangéliumát szolgálnunk kell „a lelkiismeretek általános mozgósítása és a közös etikai erőfeszítés által is, hogy mozgásba lendüljön az életet szolgáló nagy stratégia. Mindannyiunknak együtt kell építenünk az élet új kultúráját.”^[158] Nagy kihívás ez, mellyel felelősséggel kell szembenéznünk, azzal a bizonyossággal, hogy az európai civilizáció jövője nagyrészt attól függ, hogy határozottan megvédjük-e és elősegítjük-e az élet értékeit, Európa kulturális örökségének magvát.^[159] Helyre kell ugyanis állítanunk Európa igazi méltóságát, tudniillik hogy olyan hely legyen, ahol minden ember megerősödhet a maga páratlan méltóságában.

Szívesen teszem magamévá a szinodusi atyák szavait: „Az európai Püspökök Szinódusa buzdítja a keresztény közösségeket, hogy az élet evangelizálói legyenek. Bátorítja a keresztény házaspárokat és családokat, hogy legyenek hűségesek küldetésükhöz, mely arra szól, hogy Isten munkatársai legyenek az élet továbbadásában és nevelésében. Nagyrabecsül minden nagylelkű próbálkozást, amivel szembeszállnak az élet továbbadása terén mutatkozó önzéssel, amit a biztonság és boldogság hamis modelljei táplálnak; kéri az európai államokat és az Európai Uniót, hogy hosszútávú politikai célkitűzéseikkel jobbjítsák a lakáskörülményeket, a munkafeltételeket és a szociális szolgáltatásokat, így segítve elő a család létrejöttét és a szülői hivatásokat, s mindezen felül biztosítsák a mai Európa legdrágább kincsét: a holnapi európai embereket.”^[160]

Az emberhez méltó város építése

97. A tevékeny szeretet arra kötelez, hogy siettessük az Isten Országának eljövetelét. Ezért a szeretet együttműködik az emberhez méltó kultúra alapjait jelentő, igazi értékek megvalósításáért. Miként ugyanis a II. Vatikáni Zsinat mondja: „A mennyei haza felé zarándokló Krisztus-hívőknek az odafönt valókat kell keresniük és ízlelniük; ez azonban nem csökkenti, hanem inkább növeli feladatuk súlyát, hogy az összes emberrel dolgozzanak együtt az emberibb világ fölépítésén.”^[161] Az új ég és az új föld várása nem idegenít el a történelemtől, hanem fokozza a jelen valósággal való törődést, melyben növekszik az az újdonság, ami az eljövendő világ csírája

és előképe.

E hitbeli bizonyosságtól lelkesítve veszünk részt egy emberhez méltóbb város építésében. Ha a történelemben lehetetlen is a tökéletes társadalmi rend megvalósítása, mégis tudjuk, hogy minden őszinte erőfeszítést egy jobb világért Isten áldása kíséri, s hogy az igazságosságnak és a szeretetnek minden most elvetett magva az örökkévalóságra hoz virágot.

98. Az emberhez méltó város építésénél el kell ismerni az Egyház szociális tanításának irányító szerepét. Az Egyház ugyanis szociális tanítása által az európai földrész kultúrája erkölcsi minőségének kérdését veti föl. E tanítás egyrészt az emberi értelem és a szentírási üzenet találkozásából, másrészt az emberi és a társadalmi élet problémáiból és helyzeteiből ered. A megfogalmazott elvek összességével e tanítás hozzájárul egy igazságosságban, igazságban, szabadságban és szolidaritásban kibontakozó, emberies együttélés megalapozásához. Védni és előmozdítani akarván a személy méltóságát – ami nem csupán a gazdasági és politikai élet, hanem a társadalmi igazságosság és a béke alapja is –, az Egyház szociális tanítása képesnek mutatkozik arra, hogy megtámassza a földrész jövőjét tartó oszlopokat^[162] E tanításban megvannak azok az elemek, melyek meg tudják védeni a szabadság erkölcsi struktúráját, úgy, hogy megmentik az európai kultúrát és társadalmat mind a „szabadság nélküli igazságosság”, mind az „igazság nélküli szabadság” totalitárius utópiájától, melyhez a „tolerancia” hamis fogalma kapcsolódik. Mindkét utópia tévedések és borzalmak hírnökei az emberiség számára, miként Európa legutóbbi történelmi időszaka mutatja.^[163]

99. Az Egyház szociális tanítását, mivel szorosan és bensőségesen kapcsolódik a személyes méltósággal, azok is megértik, akik nem tartoznak a hívők közösségéhez. Ezért szorgalmazni kell terjesztését és tanulmányozását, legyőzve a még a keresztények között is meglévő tudatlanságot. Ezt kívánja az épülő új Európa, melynek szüksége van az ezen értékek szerint nevelt olyan személyekre, akik készek a közjó szolgálatára. Ezért van szükség olyan laikus hívőkre, akik a polgári, gazdasági, kulturális élet, az egészségügy, a nevelés és a politika legkülönbözőbb területein úgy dolgoznak, hogy be tudják oda vinni Isten országának értékeit.^[164]

A befogadás kultúrájáért

100. A remény evangéliumának szolgálatát érő kihívások közé számít az elvándorlás egyre fokozódó jelensége, mely megkívánja az Egyháztól a minden személyt – bármely néphez vagy nemzethez is tartozzék – befogadó képességet. A jelenség az egész európai társadalmat és intézményeit is arra készíti, hogy keressék a mindenkit tiszteletben tartó együttélés módjait, az igazságos rendet és a törvényességet a lehetséges integrációs folyamatban.

Figyelembe véve az okokat – a sajnos még több országban megtalálható nyomorúság, fejtletlenség, szabadság hiánya –, melyek sokakat szülőföldjük elhagyására készítenek, mindenkinek bátran össze kell fognia egy igazságosabb nemzetközi gazdasági rend megvalósításáért, ami alkalmas arra, hogy minden ország és minden nép igazi fejlődését

elősegítse.

101. Az elvándorlás jelenségével kapcsolatban kérdés, hogy megvan-e Európában a képesség az értelmes befogadásra és vendégszeretetre. A közjó „egyetemes” természete kívánja ezt: a szemléletet ki kell tágítani egészen addig, hogy az egész emberi nem igényeit be tudja fogadni. Maga a globalizáció jelensége nyitottságot és a javak megosztását igényli, ha nem kizárások és kirekesztések forrása akar lenni, hanem inkább mindenki szolidáris részesítője a termelésben és a javak cseréjében.

Mindenkinek együtt kell működnie a befogadás érett kultúrájának gyarapodásáért, ami – számolva minden ember azonos személyi méltóságával és a gyöngébbek iránti kötelező szolidaritással – megköveteli, hogy minden elvándorolt alapvető jogait tartsák tiszteletben. A közhatalom felelőssége, hogy – a közjó követelményeit figyelembe véve – ellenőrzés alatt tartsa a bevándorlás folyamatát. A befogadásnak mindig tiszteletben kell tartania a törvényeket, ezért, ha szükséges, együtt kell járnia vele a visszaélések határozott fölszámolásának.

102. Meg kell találni az európai népek társadalmi és kulturális világába törvényesen befogadott emigránsok valós integrációjának lehetséges formáit. Ez megköveteli, hogy ne engedjenek az indifferentizmusnak az egyetemes emberi értékekkel kapcsolatban, s hogy ne engedjék sérülni az egyes nemzetek saját kulturális örökségét. A békés együttélés és a belső gazdagságok kölcsönös cseréje teszi majd lehetővé egy olyan Európa építését, mely közös ház lehet, ahova mindenkit be lehet fogadni, senkit nem rekesztenek ki, mindenkit úgy tekintenek s mindenki felelősen úgy él, mint egyetlen nagy család tagjai.

103. Az Egyház arra hivatott, hogy „továbbra is megszervezze és egyre hatékonyabbá tegye befogadó szolgálatait és lelkipásztori tevékenységét a bevándorlók és menekültek javára”^[165], annak érdekében, hogy tiszteletben tartsák méltóságukat és szabadságukat, s elősegítsék integrációjukat.

Különös lelkipásztori gondot kell fordítani a bevándorló katolikusok integrációjára, figyelembe véve kultúrájukat és eredeti vallási hagyományaikat. Ennek érdekében ápolni kell a kapcsolatot a bevándorlók eredeti egyházai és a befogadó egyházak között, hogy ki lehessen alakítani a segítség megfelelő formáit, amit – megfelelő fölkészítés után – a bevándorlók eredeti hazájából származó papok, szerzetesek és lelkipásztori kisegítők is nyújthatnak.

Az evangélium szolgálata ezen felül azt is megkívánja, hogy az Egyház – védelmébe véve az elnyomottak és a kirekesztettek ügyét – kérje a különböző országok politikai hatóságaitól és az európai intézmények felelőseitől a menekült státusz elismerését mindazok számára, akik veszélyeztetettség miatt menekültek el hazájukból; illetve hogy segítsék elő hazatérésüket; továbbá teremtsék meg annak föltételeit, hogy tiszteletben tartsák minden bevándorló emberi méltóságát és megvédjék alapvető jogait.^[166]

III. A szeretetnek szenteljük magunkat!

104. A fölhívás a tevékeny szeretetre, amit a szinodusi atyák az európai földrész összes keresztényéhez intéztek^[167], a remény evangéliuma hiteles szolgálatának szerencsés összefoglalása. Most megismétlem feléd e fölhívást, Krisztus Európában élő Egyháza! Minden európai, főként a szegények és szenvedők örömei, reménységei, szomorúságai és félelmei legyenek a te örömeid, reménységeid, szomorúságaid és félelmeid is; és minden igazán emberi dolog találjon visszhangra a szívedben. Annak a tekintetével nézz Európára és annak útjára, aki megbecsül minden pozitív elemet, ugyanakkor nem huny szemet olyan dolgok fölött, melyek ellenkeznek az evangéliummal, és határozottan tiltakozik is ellenük.

105. Európai Egyház, minden áldott nap megújult készséggel fogadd a szeretet ajándékát, mellyel az Úr meg akar ajándékozni, s amelyre képessé tesz téged. Tőle tanuld meg a szeretet mértékét és tartalmát. És légy a boldogságok Egyháza, szüntelenül hasonlónak válva Krisztushoz (vö. *Mt 5, 1–12*)

Szabadulj meg az akadályoktól és a függésektől, légy szegény és barátja a legszegényebbeknek, tárulj ki minden személy felé, és légy figyelmes a szegénységnek minden régi és új formája iránt.

Az Atya jóságának hatására folyamatosan Jézus magatartásában – aki mindig megvédte az igazságot, ugyanakkor irgalmasnak bizonyult a bűnösök iránt – lássad tetteid legfőbb szabályát. Jézusban – akinek születésekor meghirdették a békét (vö. *Lk 2, 14*), s aki halálával megszüntetett minden ellenségeskedést (vö. *Ef 2, 4*), és nekünk ajándékozta az igazi békét (vö. *Jn 14, 27*) – légy a béke művésze, azáltal, hogy meghívod gyermekeidet: engedjék megtisztítani a szívüket minden ellenségeskedéstől, önzéstől, részrehajlástól; és támogasd minden körülmények között a dialógust és az emberek egymás iránti megbecsülését. Jézusban, Isten igazságosságában soha ne fáradj bele az igazságtalanság minden formája elleni tiltakozásba. Ha az eljövendő Istenország értékeivel élsz a világban, a szeretet Egyháza leszel, és hozzá fogod adni a magad nélkülözhetetlen részét egy, az emberhez méltóbb kultúra fölépítéséhez Európában.

HATODIK FEJEZET

A REMÉNY EVANGÉLIUMA EGY ÚJ EURÓPÁNAK

Isten újdonsága a történelemben

106. A reménynek a Jelenések könyvében visszhangzó evangéliuma megnyitja a szívünket az Istentől alkotott újdonság szemlélésére: „Ezután új eget és új földet láttam, mert az első ég és az első föld elmúlt, és a tenger sem volt többé” (*Jel 21, 1*), és maga Isten adja a magyarázatát az imént leírt látomásnak: „Íme, én újjá alkotok mindent” (*21, 5*).

Isten újdonsága – ami teljességgel csak az elmúlt dolgok, a könny, a gyász, a siralom, gyötorem

és halál (vö. *Jel 21,4*) háttérben érthető meg – abban áll, hogy megszabadulunk a bűn és a bűn következményeinek állapotából, melyben az emberiség él; az új ég és az új föld, az új Jeruzsálem ellentéte a régi égnek és a régi földnek, a dolgok elévült rendjének és az ősi, versengésektől gyötört ó-Jeruzsálemnek.

Az ember városának építése szempontjából nem közömbös az új Jeruzsálem képe, mely „az égből szállt alá, Istentől, s olyan szép, mint a vőlegényének fölékesített menyasszony” (*Jel 21,2*), és közvetlenül az Egyház misztériumának a képe. Eszkatologikus valóságról beszél ez a kép: felülmúl mindent, amit ember alkotni képes; Isten ajándéka, mely az idők végén teljesedik be. De nem utópia: hanem már jelenlévő valóság. Ezt jelenti az Isten által használt jelen idő – „Íme, én újjá alkotok mindent” (*21,5*) –, egy további pontosító megjegyzéssel: „Íme, megtétettek!” (*21,6*). Isten ugyanis már műveli a világ megújítását; Jézus húsvétja már Isten újdonsága; e húsvétból születik az Egyház, mely belőle él, megújul és átalakítja a történelmet.

107. Ez az újdonság elsősorban a keresztény közösségben kezd formát ölteni, mely már most „Isten hajléka az emberek között” (*Jel 21,3*), melyben Isten már működik, azáltal, hogy megújítja azok életét, akik engedelmeskednek a Szentlélek sugallatának. Az Egyház a világ számára annak az országnak a jele és eszköze, mely elsősorban az emberi szívekben valósul meg. Ennek az újdonságnak a fénye tükröződik az emberi együttélés minden olyan formájában, mely az evangéliumhoz igazodik. Ez az újdonság a társadalmat a történelem minden órájában és a föld minden szögletében megszólítja, különösen az európai társadalmat, mely már oly régóta hallja a Jézus által megnyitott Istenország evangéliumát.

I. Európa spirituális hivatása

Európa az egyetemes értékek szolgáloja

108. Az európai földrész történelmére meghatározó volt az evangélium éltető hatása. „Ha az elmúlt évszázadokra fordítjuk tekintetünket, föltétlenül hálát kell adnunk az Úrnak azért, hogy földrészünkön a kereszténység a népek és kultúrák közötti egység s a teljes értékű ember és jogai előmozdításának elsődleges tényezője volt.”^[168] Nem lehet kétségbe vonni, hogy a keresztény hit meghatározó és mellőzhetetlen módon hozzátartozik az európai kultúra alapjaihoz. Európának ugyanis a kereszténység adott formát, beleoltva néhány alapvető értéket. A modern Európa, mely megajándékozta a világot a demokratikus eszmével és az emberi jogokkal, sajátos értékeit keresztény örökségből meríti. Európa nem annyira földrajzi hely, mint inkább „főként kulturális és történeti fogalom, mely azt a valóságos földrészt jelenti, mely a kereszténység egységesítő erejének köszönhetően különböző népeket és kultúrákat tudott egységessé tenni és szorosan kapcsolódik az egész európai kultúrához.”^[169]

A mai Európa azonban, abban az órában, amikor erősíti és bővíti a maga gazdasági és politikai egységét, úgy tűnik, az értékek komoly válságát éli át. Bár több eszköz áll rendelkezésére, azt a benyomást kelti, hogy hiányzik belőle egy közös terv elszántsága és a képesség, hogy minden polgárának vissza tudja adni a reménységet.

Európa új arca

109. Az átalakulási folyamatban, melyet Európa most él át, elsősorban az a feladata, hogy újra megtalálja a maga identitását. Európának ugyanis – jóllehet már most nagyon változatos összetételű – meg kell alkotnia a különbözőségben az egység új modelljét, megbékélt nemzetek közösségét, mely nyitott a többi földrészek felé és részt vesz a zajló globalizációs folyamatban.

Hogy saját történelme új lendületet nyerjen, „kreatív hűséggel kell fölismernie és újra visszaszereznie azokat az alapvető értékeket, melyek megszerzésében a kereszténységnek meghatározó része volt. Ezek: az emberi személy transzcendens méltósága elismerése; az értelem, a szabadság, a demokrácia; a jogállam s a politika és a vallás közötti különbség értéke.”^[170]

110. Az Európai Unió bővül, hosszabb-rövidebb idő alatt részt kell benne vennie mindazon népeknek, melyek ugyanannak az alapvető örökségnek a birtokosai. Kívánatos, hogy e bővülés mindenki tiszteletben tartásával történjék, megbecsülve a történelmi és kulturális sajátosságokat, a nemzeti identitást, az újonnan érkező tagok hozományát, és komolyabban kell érvényesíteni a szubszidiaritás és a szolidaritás elveit.^[171] A földrész integrációs folyamatában alapvetően fontos tudni, hogy az egység nem lesz maradandó, ha csak földrajzi és gazdasági természetű marad, hanem a jogban és az életben megvalósuló értékek egyetértő elismerésében kell megmutatkoznia.

A szolidaritás és a béke előmozdítása a világban

111. Ha azt mondjuk, „Európa”, annak azt is kell jelentenie, hogy „nyitottság”. A ma is előforduló ellentétes jelek ellenére maga az európai történelem igényli ezt: „Európa valójában nem zárt és elszigetelt felségterület; arra rendeltetett, hogy a tengereken túl találkozzon más népekkel kultúrákkal, civilizációkkal”.^[172] Ezért nyitott és befogadó földrésznek kell lennie, folytatva a jelen globalizációban nemcsak a gazdasági, hanem a társadalmi és kulturális együttműködés különböző formáit is. Erre az igényre Európának pozitív választ kell adnia ahhoz, hogy arculata valóban megújulhasson. „Európa nem zárkózhat magába, nem lehet és nem is kell közömbösnek maradnia a világ többi részei iránt, épp ellenkezőleg, tudnia kell, hogy a többi ország, a többi földrész bátor kezdeményezéseket vár tőle abban, hogyan lehet segíteni a szegényebb népeket fejlődésükben, társadalmuk megszervezésében, s egy igazságosabb és testvériesebb világ fölépítésében.”^[173] E küldetés megfelelő teljesítéséhez „újra át kell gondolni a nemzetközi együttműködést a szolidaritás új kultúrájának szellemében. A béke magvaként fölfogott együttműködés nem korlátozható a kiségitésre és a segítségnyújtásra, s főként nem a kamatostól megtérülő kölcsönökre. Ezzel szemben az együttműködésnek a szolidaritás konkrét és fogható megnyilvánulásának kell lennie, mely a szegényeket saját fejlődésük főszereplőivé teszi, és hozzájárul ahhoz, hogy az adott gazdasági és politikai körülmények között a lehető legtöbben megtanulhassák és gyakorolhassák az emberi személyre jellemző kreativitást, melytől az összes nemzetek gazdagsága is függ.”^[174]

112. Ezen túlmenően Európának tevékenyen részt kell vennie a „szolidáris” globalizáció megvalósításában. Ennek föltétele a szolidaritás és a hozzá kapcsolódó értékek – méltányosság, igazságosság és szabadság –, abban a meggyőződésben, hogy a piacot „az államnak és a társadalom erőinek megfelelően ellenőriznie kell, az egész társadalom alapvető igényeinek kielégítése érdekében.”^[175]

Európa történelme folyamán, főként a legutóbbi évszázadban, látta totalitárius ideológiák és szélsőséges nacionalizmusok eluralkodását, melyek – elhomályosítva az egyes emberek és a földrész népeinek reménységét – polgárháborúkat és nemzetközi összeütközéseket, s végül a két világháború mérhetetlen tragédiáját robbantották ki.^[176] A legújabb etnikai összecsapások, melyek miatt újra vérzett az európai földrész, mindenkinek megmutatták, hogy milyen törékeny a béke, mennyire szükség van mindenki tevékeny együttműködésére, s a béke csak akkor biztosítható, ha az értékek cseréjének, a megbocsátásnak és a megbékélésnek új távlatai nyílnak meg személyek, népek és nemzetek előtt.

Ebben a helyzetben Európának és minden egyes lakójának fáradhatatlanul törekednie kell az európai határokon belüli és az egész világon megvalósuló béke építésére. Erre vonatkozóan emlékeztetnünk kell „egyrészt arra, hogy a nemzeti különbségeket meg kell őrizni és gondozni kell mint az európai szolidaritás alapját; másrészt, hogy a nemzeti identitás csak akkor valósul meg, ha nyitott más népek és a velük való szolidaritás felé”.^[177]

II. Európa építése

Az európai intézmények szerepe

113. Európa új arculatának kialakításában sok szempontból meghatározó szerepe van azoknak a nemzetközi intézményeknek, melyek tevékenysége főként az európai területhez kötődik. Ezek az intézmények hozzájárultak történelmi események alakulásához, de nem vettek részt katonai tevékenységben. Elsőként szeretném említeni az Európai Biztonság és Együttműködés Szervezetét, mely a béke és a biztonság fenntartásáért dolgozik az alapvető emberi és szabadságjogok megőrzésével és gyarapításával is, s a gazdasági és környezeti együttműködés előmozdításával.

Egy másik ilyen szervezet az Európa Tanács, melynek tagjai azok az államok, amelyek aláírták az Európai Konvenciót (1950) az alapvető emberi jogok érdekében, és a Szociális Chartát (1961). Ehhez csatlakozik az Emberi Jogok Európai Bírósága. E két intézmény célja, hogy politikai, társadalmi, jogi és kulturális együttműködéssel, valamint az emberi jogok és a demokrácia előmozdításával szolgálják a szabad és szolidáris Európa megvalósítását. Végül az Európai Unió a maga Parlamentjével, a Miniszterek Tanácsával és Bizottságával az integráció modellje, mely egyre jobban kibontakozik, és a távolabbi célja az, hogy egy napon megfogalmazzon egy alapvető alkotmányt. E szervezetnek az a célja, hogy nagyobb politikai, gazdasági és pénzügyi egységet valósítson meg, mind az aktuális, mind a későbbi tagállamok között. Ezen intézmények sajátosságaikkal együtt a földrész egységét s mélyebben nézve az embert szolgálják.^[178]

114. Az európai intézményektől és minden egyes európai államtól a szinodusi atyákkal együtt^[179] kérem, ismerjék el, hogy a társadalom helyes rendjének igazi etikai és polgári értékekben kell gyökereznie, melyekben a polgárok a lehető legnagyobb számban részesülnek, tudván, hogy ezek az értékek elsősorban különböző testületek örökségei. Nagyon fontos, hogy az intézmények és az egyes államok ismerjék el, hogy e testületek közé tartoznak az egyházak, az egyházi közösségek és a többi vallásos szervezetek. Főként, mivel már az európai nemzetek megalakulása előtt léteztek, nem tekinthetők pusztán magánügynek, hanem sajátos intézményes formákban működnek, melyeket komolyan tekintetbe kell venni. A különböző állami és európai intézményeknek úgy kell működniük, hogy tudniuk kell: jogi rendelkezéseik akkor lesznek valóban demokratikusak, ha biztosítják „az egészséges együttműködést”^[180] az egyházakkal és a vallási szervezetekkel.

Mindezek fényében újra azokhoz fordulok, akik a leendő európai alkotmányt szerkesztik, hogy abban legyen hivatkozás Európa vallásos, s főként keresztény örökségére. Teljesen tiszteletben tartva az intézmények evilági jellegét, kívánom, hogy elsősorban három alapvető elem kapjon elismerést: az egyházak és egyházi közösségek joga a szabad szerveződéshez, saját meggyőződésüknek és szabályzataiknak megfelelően; a felekezetek sajátosságainak tiszteletben tartása, s egy jól szervezett dialógus az Európai Unió és az Európában létező vallások között; annak a jogállásnak a biztosítása, melynek az egyházak és vallási intézmények már örvendenek az Európai Unió tagállamai törvényhozásának köszönhetően^[181]

115. Az európai intézményeknek kinyilvánított célja az emberi személy jogainak védelme. Ezzel hozzájárulnak az értékek és a jog Európájának építéséhez. A szinodusi atyák a következő felhívással fordultak Európa felelős vezetőihez: „Emeljétek föl szavakat, amikor megsértik egyes személyek, kisebbségek és népek jogait, kezdve a vallásszabadsághoz való jogon; a lehető legnagyobb figyelmet fordítsátok mindarra, ami az emberi étellel kapcsolatos, fogantatásától kezdve a természetes haláláig és a házasságon alapuló családig: ezeken alapszik a közös Európai Ház; (...) igazságosan, méltányosan és nagy szolidaritással kezeljétek a növekvő elvándorlást, és formáljátok át a jövő Európa új erőforrásává; tegyetek meg mindent annak érdekében, hogy a fiataloknak valóban emberi jövőt biztosítsatok munkával, kultúrával, az erkölcsi és spirituális neveléssel.”^[182]

Az Egyház az új Európáért

116. Európának vallási dimenzióra van szüksége. Ahhoz, hogy az Apokalipszis új városához hasonlóan (vö. *Jel 21,2*) „új” lehessen, hagynia kell, hogy elérje Isten tevékenysége. Egy igazságosabb és emberhez méltóbb világ építésének reménye ugyanis elválaszthatatlan annak tudásától, hogy semmit nem fognak érni az emberi erőfeszítések, ha nem kíséri azokat Isten áldása, mert „ha az Úr nem építi a házat, hiába fáradnak, akik azt építik” (*Zsolt 126, 1*). Ahhoz, hogy Európa épülete szilárd legyen, igazi értékekre kell támaszkodnia, melyeknek alapja a minden emberi szívbe beleírt egyetemes erkölcsi törvény. „A keresztények nem csupán együtt munkálkodhatnak minden jóakarátú emberrel e nagyszabású terv megvalósításában, hanem arra

hivatottak, hogy a munkának a lelke legyenek és megmutassák a földi város szervezésének igazi értelmét.”[183]

Az egy és egyetemes, mégis a részegyházak sokféleségében jelenlévő katolikus Egyház páratlanul tud segíteni az egész világra nyitott Európa építésében. A katolikus Egyház ugyanis modellje a különféle kultúrákban létező lényegi egységnek; egy olyan egyetemes közösséghez tartozás tudatának, mely jelen van a helyi közösségekben, de nem oldódik föl bennük; az olyan dolgok iránti érzéknek, melyek a szétválasztó tényezők fölött összekapcsolnak.[184]

117. Az államhatalmakkal fenntartott kapcsolatokban az Egyház nem kíván visszatérni az államvallási formákhoz. Ugyanakkor tiltakozik az ideológiai laicizmus vagy a polgári intézmények és a felekezetek ellenséges szétválasztásának minden típusa ellen.

A katolikus Egyház a maga részéről – az egyházi közösség és a politikai társadalom közti egészséges együttműködés szellemében – meg van győződve arról, hogy folytatván a maga hagyományát és összhangban szociális tanításának elemeivel, egyedülálló módon képes hozzájárulni az egységesülés folyamatához, fölkínálva az európai intézményeknek a társadalmat az evangéliumi remény megélésével egyre emberibbé tevő hívő közösségek hozományát. Ebben az összefüggésben kell, hogy megfelelően képzett, szakértő keresztények legyenek jelen a különböző európai intézményekben, hogy tiszteletben tartva az igazán demokratikus kezdeményezéseket és megvalósítva célkitűzéseiket, részt vehessenek egy olyan európai együttélés megvalósításában, mely egyre inkább tiszteletben tart minden férfit és minden nőt, s ezért megfelel a közjónak.

118. Az „egységesülő” Európa a keresztényeket is az egységre ösztökéli, hogy a remény igazi tanúi legyenek. Folytatni és fejleszteni kell az ajándékoknak azt a cseréjét, mely az utóbbi évtizedben oly jelentősen megnyilvánult. Ha az ajándékok cseréje különböző történelmi és hagyományú közösségek között történik, tartósabb kapcsolatokat fog létrehozni a különböző országokban élő egyházak között, és kölcsönösen gazdagítani fogja őket találkozások, beszélgetések és a segítségnyújtás által. Különösen értékelni kell mindazt, amit a keleti katolikus egyházak kulturális és spirituális hagyománya kínál.[185]

Ezen egység gyarapításában jelentős szerepet játszhatnak az egyházi közösség kontinentális szervei, melyeket továbbra is támogatni kell.[186] Ezek között kiemelkedő hely illeti meg az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsát, melynek az a feladata, hogy az egész földrészen „segítse elő az egyházmegyék és a nemzeti püspöki konferenciák közötti kapcsolat elmélyítését a keresztények közötti ökumenikus együttműködés növelésére, a népek fejlődésének és békéjének jövőjét fenyegető nehézségek legyőzésére és a hierarchikus »kommunió« érzelmi és gyakorlati kollegialitásának megerősítésére”. [187] Ugyanakkor elismerjük az Európai Közösség Püspökei Bizottságának szolgálatát, mely – nyomon követve az Európai Unió megerősödésének és bővülésének folyamatát – elősegíti a kölcsönös információkat, és összehangolja az érintett európai egyházak lelkipásztori kezdeményezéseit.

119. A földrészen belüli egység erősödése arra indítja a keresztényeket, hogy teológiai, spirituális, etikai és társadalmi dialógussal vegyenek részt az integráció és a megbékélés folyamatában.^[188] Ugyanis „a politikailag egységesülő Európában megengedhető-e, hogy éppen Krisztus Egyháza legyen az egyenetlenség és a széthúzás tényezője? Nem volna-e ez korunk egyik legnagyobb botránya?”^[189]

Az evangéliumból fakadó új lendület Európa számára

120. Európának minőségi ugrásra van szüksége spirituális örökségének tudatosításában. Ilyen ösztönzést csak Krisztus evangéliumának újrameghallgatásából kaphat. Az összes kereszténynek törekednie kell arra, hogy kielégítse ezen élet utáni éhséget és szomjúságot.

Ezért „az Egyház kötelességének érzi, hogy újra elmondja a remény üzenetét, melyet Isten bízott rá”, és megismételje Európának: „»A körödben lévő Urad és Istened a te üdvözítőd« (Szo^f 3, 17). Felhívása a reményre nem utópisztikus ideológiára alapszik, hanem ellenkezőleg, a Krisztus által meghirdetett üdvösségnek soha el nem múló üzenetére (vö. Mk 1, 15). Azzal a tekintéllyel, melyet Urától kapott, az Egyház megismétli a mai Európának: Harmadik évezred Európája, »ne lankadjon a kezed!« (Szo^f 3, 16) Ne higgy a rémhíreknek, ne engedj a jövőtlen gondolkodás- és életmódoknak, mert azok nem Isten ígéjének bizonyosságára támaszkodnak!”^[190]

Idézve e reményt keltő fölhívást, megismétlem ma is neked, a harmadik évezred kezdetén álló Európának: „Térj magadhoz. Légy önmagad. Fedezd föl eredetedet. Éleszd föl gyökereidet.”^[191] A századok folyamán megkaptad a keresztény hit kincsét. Ez az evangéliumból fakadó elvekre alapozza életedet, és belőle fakadnak a termővesszők nemzeteid művészetében, irodalmában, gondolkodásában és kultúrájában. De ez az örökség nemcsak a múlthoz tartozik; terv is a jövőre, amit át kell adnod az eljövendő nemzedékeknek, mert a személyek és a népek életének forrása, melyek együtt alkotják az európai földrészt.

121. Ne félj! Az evangélium nem ellenedre van, hanem a javadra szolgál. Ezt igazolja a tény, hogy a keresztény gondolkodás át tudja alakítani a politikai, kulturális és gazdasági halmazokat olyan együttéléssé, melyben minden európai ember otthon érezheti magát, s a nemzetek egy családját alkotják, melyre a világ egyéb tájai is tanulva tekinthetnek.

Ne kételkedj! A remény evangéliuma nem csal meg! Tegnap és mai történelmedben olyan fényesség az evangélium, mely megvilágít és irányt mutat utadon; erő, mely támogat megpróbáltatásaidban; egy új világ próféciája; egy új kezdet jele; fölhívás mindenki, hívők és nem hívők felé, hogy lépjenek új utakra, melyek „a lélek Európájába” vezetnek, hogy valóban „közös ház” legyen belőle, melyben életöröm uralkodik.

(Jel 12,1)

Az Asszony, a sárkány és a fiúgyermek

122. Az Egyház történelmét „jelek” kísérik, melyek mindenki szeme előtt vannak, de értelmezésre szorulnak. E jelek közé teszi a Jelenések könyve az égen megjelent „nagy jelet”, mely az asszony és a sárkány közötti küzdelemről szól.

A Napba öltözött asszony, aki vajúdva szülni készül (vö. 12,1–2), tekinthető a próféták Izraelének, aki világra hozza a Messiást, aki „kormányozni fogja az összes nemzetet vaspálcával” (12,5; vö. Zsolt 2,9). De ez az asszony az Egyház, Isten, az Újszövetség népe, melyet üldöztetések közepette megoltalmaz Isten. A sárkány „az őskígyó, aki maga az ördög, aki tévútra vezet az egész földet” (12,9). A küzdelem egyenlőtlen: a sárkány javára látszik eldőlni, akkora a fölénye a gyöngye és szenvedő asszonnyal szemben. Valójában azonban az asszony születendő fia fog győzni. E küzdelemben már ott van a bizonyosság: a nagy sárkányt már legyőzték, „letaszították a földre és vele együtt taszították le angyalait is” (12,9). Krisztus, az emberré lett Isten győzte le halálával és föltámadásával, és a vértanúk „a Bárány vérével és tanúságuk szavával” (12,11). És ha a sárkány továbbra is folytatja támadásait, nem kell tőle félni, mert veresége már megtörtént.

123. Ez a bizonyosság lelkesíti az Egyházat történelmi útján, miközben az asszonyban és a sárkányban örök sorsát látja. A fiúgyermeket szülő asszony Szűz Máriára is emlékeztet minket, főként életének arra a pillanatára, amikor a kereszt alatt fájdalommal átszúrt szívvel újra szüli a Fiút, mint e világ fejedelmének legyőzőjét. Jézus Jánosra bízta Máriát, és viszont Jánost őrá (vö. Jn 19,26–27), s ezzel Mária az Egyház anyja lett.

A kapcsolat, mely Máriát az Egyházhoz és az Egyházat Máriához köti, még világosabbá teszi az asszony misztériumát:

„Mária, aki a Megváltó anyjaként van jelen az Egyházban, anyai lelkülettel vesz részt »a sötétség hatalma elleni kemény harcban«, amely végigkíséri az ember egész történetét. És mert az Egyház azonosítja őt a »Napba öltözött asszonnyal« (Jel 12,1), nyugodtan állíthatjuk, hogy »az Egyház már elérkezett a tökéletességre a Boldogságos Szűz személyében, ki ránc és szeplő nélkül való«.”^[192]

124. Ezért az egész Egyház Máriára tekint. A földrész minden országában szétszórtan létező sok-sok Mária-kegyhelynek köszönhetően a Mária-tisztelet nagyon eleven és nagyon ismert az európai népek körében. Európai egyház, folytasd tehát Mária szemlélését, s ismerd föl, hogy „anyai módon résztvevően van jelen a sokféle és szerteágazó gondokban, amelyek egyesek életére, családokra, nemzetekre nehezednek ezekben az időkben. Az állandóan jó és rossz között vergődő keresztény nép saját védőjét látja benne, aki segíti őt, hogy »el ne essen«, vagy ha elesett, »fölkeljen«.”^[193]

125. Ebben az igazi szeretettől áthatott szemlélődésben Mária úgy jelenik meg előttünk, mint az Egyház előképe, mely a reményből táplálkozik, fölismeri Isten üdvözítő és irgalmas tevékenységét, s ennek fényében látja a saját életét és az egész történelmet. Ő segít minket ma is Fiával, Jézussal kapcsolatban értelmezni életünk eseményeit. Mária, a Szentlélektől formált új teremtmény növelje bennünk a remény erényét.

Hozzá, a reménység és a vigasztalás Anyjához forduljunk bizakodó imádsággal, bízzuk rá az európai egyház és a földrész minden emberének, férfiaknak és nőknek a jövőjét:

Mária, reménység anyja, légy velünk!

Taníts minket, hogy az élő Istent hirdessük;
 segíts tanúskodnunk Jézusról,
 az egyetlen Üdvözítőről;
 tégy minket szolgálkészsé a felebarát iránt,
 befogadóvá a rászorulókat iránt,
 tégy az igazságosság megvalósítójává
 és egy igazságosabb világ szenvedélyes építőivé;
 járj közben értünk,
 hogy úgy munkálkodjunk a történelemben,
 hogy bizonyosak legyünk
 az Atya tervének teljesedésében.

Az új világnak Hajnala, mutasd meg,
 hogy a reménység anyja vagy,
 és virrassz felettünk!

Virrassz az európai egyház fölött:
 legyen az evangélium jó közvetítője;
 legyen az igazi közösség helye;
 teljesítse küldetését, mely arra szól,
 hogy hirdesse, ünnepelje és szolgálja
 a remény evangéliumát,
 Béke Királynője, oltalmazd az emberiséget
 a harmadik évezredben!

Virrassz az összes keresztény fölött:
 járják hűségesen az egység útját
 a kontinens egyetértésének kovászaként;
 virrassz a fiatalok fölött,
 akik a jövő reményei,
 hogy nagylelkűen kövessék Jézus hívását.
 Virrassz a nemzetek vezetői fölött:
 a közös ház építését tekintsék feladatuknak,

melyben megbecsülik
minden egyes ember méltóságát és jogait.

Mária, ajándékozd nekünk Jézust!
Segíts, hogy őt kövessük és őt szeressük!
ő az Egyház, Európa és az emberiség reménye,
ő velünk és közöttünk él Egyházában.
Veled együtt mondjuk: „Jöjj el, Úr Jézus!” (*Jel 22,20*)

A dicsőség reménye,
melyet ő árasztott a szívünkbe,
teremje meg az igazságosság és a béke gyümölcseit!

Kelt Rómában, Szent Péternél 2003. június 28-án, Szent Péter és Pál vigíliáján, pápaságom 25. évében

II. János Pál pápa

JEGYZETEK

- [1] Vö. A Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövetele: *Zárónyilatkozat*, 1: L'Osservatore Romano, 1999. okt. 23. 5. o.
- [2] Vö. A Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövetele: *Tárgyalási alapanyag*, 90–91: L'Osservatore Romano, 1999. aug. 6. *Függelék* 17–18.
- [3] II. János Pál pápa: *Incarnationis mysterium* bulla (1998. nov. 29.), 3–4: AAS 91 (1999), 132–133.
- [4] Vö. II. János Pál pápa: *Tertio millennio adveniente* apostoli levél (1994. nov. 10.), 38: AAS 87 (1995), 30.
- [5] Vö. *Beszéd az Úr angyala imádságkor* (1996. jún. 23.), 2: Insegnamenti XIX/1 (1996), 1599–1600.
- [6] A Püspöki Szinódus Első Különleges Európai Összejövetele: *Zárónyilatkozat* (1991. dec. 13.), 2: Ench. Vat. 13, n. 619.
- [7] Ench. Vat. 13, n. 621.
- [8] Vö. A Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövetele: *Tárgyalási alapanyag*, n. 3: L'Osservatore Romano, 1999. aug. 6. – *Függelék*, p. 3.
- [9] Vö. II. János Pál pápa: *Homília* a Püspöki Szinódus Második Különleges Európai

Összejövetelének záró szentmiséjén (1999. okt. 23.), 5: AAS 92 (2000), 177.

[10] Vö. A Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövele: *Zárónyilatkozat*, n. 2: L'Osservatore Romano, 1999. okt. 23., p. 5

[11] Vö. II. János Pál pápa: *Homília* a Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövetelének záró szentmiséjén (1999. okt. 23.), 5: AAS 92 (2000), 179.

[12] Uo.

[13] Vö. *Javaslatok* 1.

[14] A Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövele: *Tárgyalási alapanyag*, n. 2: L'Osservatore Romano, 1999. aug. 6. – *Függelék* pp. 2–3.

[15] Vö. Uaz, nn. 12–13.16–19, L'Osservatore Romano, 1999. aug. 6. pp. 4–6; *Vitaindító előadás*, I: L'Osservatore Romano, 1999. okt. 3., pp. 6–7; *Vita utáni beszámoló*, II,A: L'Osservatore Romano, 1999. okt. 11–12. p. 10.

[16] A Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövele: *Vitaindító előadás*, I,1.2: L'Osservatore Romano, 1999. okt. 3. p. 6.

[17] Vö. *Javaslatok* 5a.

[18] A Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövele: *Zárónyilatkozat*, n. 1: L'Osservatore Romano, 1999. okt. 23., p. 5.

[19] Vö. *Javaslatok* 5a; A Kultúra Pápai Tanácsa és a Vallások közti Dialógus Pápai Tanácsa: *Jézus Krisztus az élő víz forrása*. Keresztény reflexió a New Age-re. Città del Vaticano, 2003.

[20] Vö. *Javaslatok* 5a.

[21] A Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövele: *Zárónyilatkozat*, n. 6: L'Osservatore Romano, 1999. okt. 23., p. 5.

[22] II. János Pál pápa: *Beszéd az Úr Angyala imádságakor* (1996. aug. 26.), 2: Insegnamenti XIX/2 (1996), 237; Vö. *Javaslatok* 9.

[23] A Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövele: *Tárgyalási alapanyag*, n. 88: L'Osservatore Romano, 1999. aug. 6. – *Függelék*, p. 17.

[24] II. János Pál pápa: *Homília* a Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövetelének befejező szentmiséjében (1999. okt. 23., 4: AAS 92 (2000), 179.

[25] Vö. II. János Pál pápa: *Christifideles laici* szinodus utáni apostoli buzdítás (1988. dec. 30.), 26: AAS 81 (1989), 439.

[26] Vö. *Javaslatok* 21.

[27] Uo.

[28] *Javaslatok* 9.

[29] Uo.

[30] Vö. *Javaslatok* 4,1.

[31] II. János Pál pápa: *Homília* a Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövetelének befejező szentmiséjében (1999. okt. 23.), 2: AAS 92 (2000), 178.

[32] A Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövele: *Zárónyilatkozat*, n. 2: L'Osservatore Romano, 1999. okt. 23., p. 5.

[33] Vö. *Javaslatok* 4, 2.

[34] II. János Pál pápa: *Centesimus annus* enciklika (1991. máj. 1.), 47: AAS 83 (1991), 852.

[35] Vö. *Javaslatok* 4, 1.

[36] Vö. A Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövedele: *Tárgyalási alapanyag*, n. 30: L'Osservatore Romano, 1999. aug. 6. – *Függelék*, p. 8.

[37] Vö. II. János Pál pápa: *Homília* a Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövetelének befejező szentmiséjében (1999. okt. 23.), 3: AAS 92 (2000), 178; Hittani Kongregáció: *Dominus Iesus* nyilatkozat (2000. aug. 6.), 13: AAS 92 (2000), 754.

[38] Vö. *Javaslatok* 5.

[39] Vö. II. János Pál pápa: *Dominum et vivificantem* enciklika (1986. máj. 18.), 7: AAS 78 (1986), 816; Hittani Kongregáció: *Dominus Iesus* nyilatkozat (2000. aug. 6.), 16: AAS 92 (2000), 756–757.

[40] VI. Pál pápa: *Mysterium fidei* enciklika (1965. szept. 3.): AAS 57 (1965] 762–763. Vö. Rítuskongregáció: *Eucharisticum mysterium* instrukció (1967. máj. 25.), 9: AAS 59 (1967), 547; Katolikus Egyház Katekizmusa 1374.

[41] Trienti Zsinat: *De ss. Eucharistia* decretum, can. 1: DS, 1651; vö. cap. 3: DS, 1641.

[42] II. János Pál pápa: *Ecclesia de Eucharistia* enciklika (2003. ápr. 17.), 15: L'Osservatore Romano, 2003. ápr. 18., p. 2.

[43] Vö. Szent Ágoston: *In Ioannis Evangelium*, Tractatus VI, cap. I, n. 7: PL 35, 1428; Aranyház Szent János: *Júdás árulásáról* 1, 6: PG 49, 380C.

[44] Vö. II. Vatikáni Zsinat, *Sacrosanctum Concilium* konstitúció, 7; *Lumen gentium* dogmatikus konstitúció, 50; VI. Pál pápa: *Mysterium fidei* enciklika (1965. szept. 3.): AAS 57 (1965] 762–763. Vö. Rítuskongregáció: *Eucharisticum mysterium* instrukció (1967. máj. 25.), 9: AAS 59 (1967), 547; Katolikus Egyház Katekizmusa 1373–1374.

[45] II. János Pál pápa: *Spes aedificandi* motu proprio (1999. okt. 1.), 1: AAS 92 (2000), 220.

[46] Vö. II. János Pál pápa: *Beszéd* Varsóban a Lengyel Parlamentben (1999. jún. 11.), 6: Insegnamenti, XXII/1 (1999), 1276.

[47] Vö. II. János Pál pápa: *Beszéd* a búcsúzásakor a krakkói repülőtéren (1997. jún. 10.), 4: Insegnamenti XX/1 (1997), 1496–1497.

[48] A Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövedele: *Zárónyilatkozat*, n. 4: L'Osservatore Romano, 1999. okt. 23., p. 5.

[49] Vö. *Javaslatok* 15,1; Katolikus Egyház Katekizmusa, 773; II. János Pál pápa: *Mulieris dignitatem* apostoli levél (1988. aug. 15.), 27: AAS 80 (1988), 1718.

[50] Vö. *Javaslatok* 15,1.

[51] Vö. *Javaslatok* 21.

[52] A Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövedele: *Zárónyilatkozat*, n. 4: L'Osservatore Romano, 1999. okt. 23., p. 5

[53] *Javaslatok* 9.

[54] Uo.

[55] Uo.

[56] Vö. *Javaslatok* 22.

[57] II. János Pál pápa: *Pastores dabo vobis* szinodus utáni apostoli buzdítás (1992. márc. 25.), 15: AAS 84 (1992), 679–680.

[58] Vö. uaz, 29, 1.c., AAS 84 (1992), 703–705; *Javaslatok* 18.

- [59] Vö. CCEO can. 373.
- [60] Vö. CIC can. 277,1.
- [61] Vö. VI. Pál pápa: *Sacerdotalis coelibatus* enciklika (1967. jún. 24.), 40: AAS 59 (1967), 673.
- [62] Vö. *Javaslatok* 18.
- [63] Vö. uo.
- [64] Vö. A Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövele: *Zárónyilatkozat*, n. 4: L'Osservatore Romano, 1999. okt. 23., p. 5.
- [65] Vö. II. Vatikáni Zsinat, *Lumen gentium* dogmatikus konstitúció 29.
- [66] Vö. *Javaslatok* 19.
- [67] Vö. uaz.
- [68] A Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövele: *Vitaindító előadás*, III: L'Osservatore Romano, 1999. okt. 3., p. 9.
- [69] Vö. *Javaslatok* 17.
- [70] Vö. uo.
- [71] II. János Pál pápa: *Beszéd* az „Új hivatások egy új Európa számára” kongresszus résztvevőihöz (1997. máj. 9.), 1–3: Insegnamenti XX/1 (1997), 917–918.
- [72] II. János Pál pápa: *Christifideles laici* szinodus utáni apostoli buzdítás (1988. dec. 30.), 26: AAS 81 (1989), 404.
- [73] A Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövele: *Tárgyalási alapanyag*, n. 82: L'Osservatore Romano, 1999. aug. 6., p. 16.
- [74] Vö. *Javaslatok* 29.
- [75] Vö. *Javaslatok* 30.
- [76] Vö. uo.
- [77] VI. Pál pápa: *Evangelii nuntiandi* apostoli buzdítás (1975. dec. 8.), 14: AAS 68 (1976), 13.
- [78] Vö. *Javaslatok* 3b.
- [79] Vö. II. János Pál pápa: *Redemptoris missio* enciklika (1990. dec. 7.), 37: AAS 83 (1991), 282–286.
- [80] Vö. A Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövele: *Vitaindító előadás*, I,2: L'Osservatore Romano, 3 ottobre 1999, p. 7.
- [81] Vö. *Javaslatok* 3a.
- [82] A Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövele: *Vitaindító előadás*, III,1: L'Osservatore Romano, 1999. okt. 3., p. 8.
- [83] Vö. A Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövele: *Tárgyalási alapanyag*, n. 53: L'Osservatore Romano, 1999. aug. 6. – *Függelék*, p. 12.
- [84] Vö. *Javaslatok* 4,1.
- [85] Vö. *Javaslatok* 26,1.
- [86] A Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövele: *Vitaindító előadás*, III,1: L'Osservatore Romano, 1999. okt. 3., p. 9.
- [87] VI. Pál pápa: *Evangelii nuntiandi* apostoli buzdítás (1975. dec. 8.), 41: AAS 68 (1976), 31.
- [88] *Javaslatok* 8,1.
- [89] Vö. *Javaslatok* 8,2.

- [90] Vö. *Javaslatok* 8,1a–b; 6.
- [91] Vö. II. János Pál pápa: *Catechesi tradendae* apostoli buzdítás (1979. okt. 16.), 21: AAS 71 (1979), 1294–1295.
- [92] Vö. *Javaslatok* 24.
- [93] Vö. *Javaslatok* 8,1c.
- [94] Vö. *Javaslatok* 24.
- [95] Vö. *Javaslatok* 22.
- [96] Vö. II. János Pál pápa: *Beszéd az Európai püspöki Konferenciák Elnökeihez.* (1993. ápr. 16.), 1: AAS 86 (1994), 227.
- [97] II. János Pál pápa: *Beszéd az Ökumenikus Igeliturgián a paderborni katedrálisban* (1996. jún. 22.), 5: Insegnamenti XIX/1 (1996), 1571.
- [98] Levél 1970. jan.13-án: *Tomosz agapisz*, Róma–Isztambul 1971, pp. 610–611; Vö. II. János Pál pápa: *Ut unum sint* enciklika (1995. máj. 25.), 99: AAS 87 (1995), 980.
- [99] II. János Pál pápa: *Redemptoris missio* enciklika (1990. dec. 7.), 55: AAS 83 (1991), 302.
- [100] Uaz, 36, AAS 83 (1991), 281.
- [101] Vö. A Püspöki Szinódus Első Különleges Európai Összejövele: *Zárónyilatkozat* (1991. dec. 13.), 8: Ench. Vat., 13, nn. 653–655; Második Különleges Európai Összejövele: *Tárgyalási alapanyag*, 62: L'Osservatore Romano, 1999. aug. 6. – *Függelék* 13; *Javaslatok* 10.
- [102] *Javaslatok* 10; Vö. A Zsidósággal való Vallási Kapcsolatok Bizottsága: *Emlékezünk: Reflexió a shoahról.* 1998. márc. 16. Ench. Vat. 17, 520–550.
- [103] A Püspöki Szinódus Első Különleges Európai Összejövele: *Zárónyilatkozat* (1991. dec. 13.), 9: Ench. Vat., 13, n. 656.
- [104] Vö. *Javaslatok* 11.
- [105] Vö. uo.
- [106] II. János Pál pápa: *Beszéd a Diplomáciai Testülethez* (1985. jan. 12.), 3: AAS 77 (1985), 650.
- [107] II. Vatikáni Zsinat: *Dignitatis humanae* nyilatkozat 2.
- [108] Vö. *Javaslatok* 23.
- [109] Vö. *Javaslatok* 25; 26,2.
- [110] Vö. *Javaslatok* 26,3.
- [111] Vö. *Javaslatok* 27.
- [112] II. János Pál pápa: *Levél a Művészekhez* (1999. ápr. 4.), 12: AAS 91 (1999), 1168.
- [113] Vö. *Javaslatok* 7b–c.
- [114] Vö. II. János Pál pápa: *Beszéd a 15. Ifjúsági világnap alkalmával a Tor Vergátánál tartott virrasztáson* (2000. aug. 19.] 6: Insegnamenti XXIII/2 (2000), 212.
- [115] Vö. Tömegkommunikáció Pápai Tanácsa: *Etika a Tömegkommunikációban*, 2000. jún. 4.
- [116] *Javaslatok* 13.
- [117] Vö. *Javaslatok* 12.
- [118] II. Vatikáni Zsinat: *Dei Verbum* dogmatikus konstitúció, 25.
- [119] Vö. *Javaslatok* 14.
- [120] *Sacrosanctum Concilium* konstitúció, 8.

- [121] Vö. *Javaslatok* 14; A Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövele: *Vitaindító előadás*, III,2: L'Osservatore Romano, 1999. okt. 3., p. 9.
- [122] Vö. *Javaslatok* 15, 2a.
- [123] II. Vatikáni Zsinat: *Presbyterorum Ordinis* határozat 5.
- [124] II. Vatikáni Zsinat: *Lumen gentium* dogmatikus konstitúció, 11.
- [125] II. János Pál pápa: *Ecclesia de Eucharistia* enciklika (2003. ápr. 17.), 20: L'Osservatore Romano, 2003. ápr.18. p. 3.
- [126] Vö. II. János Pál pápa: *Beszéd az általános kihallgatáson*(2000. okt. 25.), 2: Insegnamenti XXIII/2 (2000), 697.
- [127] *Javaslatok* 16.
- [128] Vö. A Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövele: *Vitaindító előadás*, III,2: L'Osservatore Romano, 1999. okt. 3., p. 9.
- [129] Vö. *Javaslatok* 16.
- [130] Vö. II. János Pál pápa: *Misericordia Dei* motu proprio (2002. ápr. 7.), 4: AAS 94 (2002), 456–457.
- [131] Vö. *Javaslatok* 16; II. János Pál pápa: *Levél az áldozópapokhoz 2002 nagycsütörtökén* (2002. márc. 17.), 4: AAS 94 (2002), 435–436.
- [132] Vö. *Javaslatok* 14c.
- [133] Vö. uo.
- [134] Vö. *Sacrosanctum Concilium* konstitúció, 100.
- [135] Vö. *Javaslatok* 14c; 20.
- [136] Vö. *Javaslatok* 20.
- [137] II. János Pál pápa: *Rosarium Virginis Mariae* apostoli levél (2002. okt. 16.), 3: AAS 95 (2003), 7.
- [138] Vö. *Javaslatok* 14.
- [139] II. János Pál pápa: *Dies Domini* apostoli levél (1998. máj. 31.), 4: AAS 90 (1998), 716.
- [140] II. János Pál pápa: *Redemptor hominis* enciklika (1979. márc. 4.), 10: AAS 71 (1979), 274.
- [141] A Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövele: *Tárgyalási alapanyag*, 72: L'Osservatore Romano, 1999. aug. 6., *Függelék*, p. 15.
- [142] II. Vatikáni Zsinat: *Lumen gentium* dogmatikus konstitúció 1.
- [143] II. János Pál pápa: *Evangelium vitae* enciklika (1995. márc. 25.), 90: AAS 87 (1995), 503.
- [144] Vö. *Javaslatok* 33.
- [145] *Javaslatok* 35.
- [146] Vö. *Javaslatok* 36.
- [147] Vö. *Javaslatok* 31.
- [148] Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Gaudium et spes* lelkipásztori konstitúció, 48.
- [149] Vö. *Javaslatok* 31.
- [150] II. János Pál pápa: *Beszéd a Család 3. Világtalálkozóján Jubileumuk alkalmával* (2000. okt. 14.), 6: Insegnamenti XXIII/2 (2000), 603.
- [151] II. János Pál pápa: *Familiaris consortio* szinodus utáni apostoli buzdítás (1981. nov. 22.), 17: AAS 74 (1982), 99–100.

- [152] II. János Pál pápa: *Centesimus annus* enciklika (1991. máj. 1.), 39: AAS 83 (1991), 842.
- [153] Vö. II. János Pál pápa: *Christifideles laici* szinodus utáni apostoli buzdítás (1988. dec. 30.), 40: AAS 81 (1989), 469.
- [154] Vö. II. János Pál pápa: *Beszéd a Családok 1. Világtalálkozóján* (1994. okt. 8.), 7: AAS 87 (1995), 587.
- [155] Vö. *Javaslatok* 32.
- [156] II. Vatikáni Zsinat: *Gaudium et spes* lelkipásztori konstitúció, 51.
- [157] II. János Pál pápa: *Evangelium vitae* enciklika (1995. márc. 25.), 63: AAS 87 (1995), 473.
- [158] Uaz 95, AAS 87 (1995), 509.
- [159] II. János Pál pápa: *Beszéd* Norvégia új szentszéki követéhez (1995. márc. 25.): Insegnamenti XVIII/1 (1995), 857.
- [160] *Javaslatok* 32.
- [161] *Gaudium et spes* lelkipásztori konstitúció, 57.
- [162] Vö. *Javaslatok* 28; A Püspöki Szinodus Első Különleges Európai Összejövetele: *Zárónyilatkozat* (1991. dec. 13.), 10: Ench. Vat. 13, nn. 659–669.
- [163] Vö. *Javaslatok* 23.
- [164] Vö. *Javaslatok* 28.
- [165] *Javaslatok* 34.
- [166] Vö. Püspöki Kongregáció: *Nemo est* instrukció (1969. aug. 22.), 16: AAS 61 (1969), 621–622; CIC, can. 294 e 518; CCOE can. 280 § 1.
- [167] Vö. A Püspöki Szinodus Második Különleges Európai Összejövetele: *Zárónyilatkozat*, n. 5: L'Osservatore Romano, 1999. okt. 23., p. 6.
- [168] II. János Pál pápa: *Homília* a Püspöki Szinodus Második Különleges Európai Összejövetelének befejezésekor (1999. okt. 23.), 5: AAS 92 (2000), 179.
- [169] *Javaslatok* 39.
- [170] Uo.
- [171] Vö. uo.; *Javaslatok* 28.
- [172] II. János Pál pápa: *Levél* Miloslav Vlk bíboros úrnak, az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa elnökének (2000. okt. 16.), 7: Insegnamenti XXIII/2 (2000), 628.
- [173] Uo.
- [174] II. János Pál pápa: *Üzenet a Béke Világnapjára, 2000. jan. 1-re.* (1999. dec. 8.), 17: AAS 92 (2000), 367–368.
- [175] II. János Pál pápa: *Centesimus annus* enciklika (1991. máj. 1.), 35: AAS 83 (1991), 837.
- [176] Vö. *Javaslatok* 39.
- [177] A Püspöki Szinodus Második Különleges Európai Összejövetele: *Tárgyalási alapanyag*, n. 85: L'Osservatore Romano, 1999. aug. 6., *Függelék*, p. 17. Vö. *Javaslatok* 39.
- [178] Vö. II. János Pál pápa: *Beszéd* az Európai Parlament elnökének hivatalában (1979. ápr. 5.): Insegnamenti, II/1 (1979), 796–799.
- [179] Vö. *Javaslatok* 37.
- [180] Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Gaudium et spes* lelkipásztori konstitúció, 76.
- [181] Vö. II. János Pál pápa: *Beszéd a Diplomáciai Testülethez* (2003. jan. 13.), 5: L'Osservatore

Romano, 2003. jan. 13–14, p. 6.

[182] A Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövedele: *Zárónyilatkozat*, n. 6: L'Osservatore Romano, 1999. okt. 23., p. 5.

[183] II. János Pál pápa: *Levél* Miloslav Vlk bíboros úrnak, az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa elnökének (2000. okt. 16.), 4: Insegnamenti XXIII/2 (2000), 626.

[184] Vö. A Püspöki Szinódus Első Különleges Európai Összejövedele: *Zárónyilatkozat*, n. 10: Ench. Vat. 13, n. 669.

[185] Vö. *Javaslatok* 22.

[186] Vö. uo.

[187] II. János Pál pápa: *Beszéd* az Európai Püspöki Konferenciák elnökeihez (1993. ápr. 16.), 1: AAS 86 (1994), 229.

[188] Vö. *Javaslatok* 39d.

[189] II. János Pál pápa: *Homília* a Püspöki Szinódus Első Különleges Európai Összejövetelének ökumenikus szertartásán (1991. dec. 7.), 6: Insegnamenti XIV/2 (1991), 1330.

[190] II. János Pál pápa: *Homília* a Püspöki Szinódus Második Különleges Európai Összejövetelének megnyitásakor (1999. okt. 1.), 3: AAS 92 (2000), 174–175.

[191] *Beszéd* az európai államférfiakhoz és az Európai Püspöki Konferenciák elnökeihez (1982. nov. 9.), 4: AAS 75 (1982), 330.

[192] II. János Pál pápa: *Redemptoris Mater* enciklika (1987. márc 25.), 47: AAS 79 (1987), 426.

[193] Uaz 52: AAS 79 (1987), 432; Vö. *Javaslatok* 40.